

Het gebruik van de voorkeurstem bij de federale parlementsverkiezingen van 10 juni 2007

Bram WAUTERS,

Doctor-assistent aan de Hogeschool Gent

Karolien WEEKERS,

Wetenschappelijk medewerker aan het Centrum voor Politicologie, K.U.Leuven

i. Inleiding

In vergelijking met de vorige legislatuur¹ werden er ditmaal slechts zeer beperkte wijzigingen doorgevoerd aan de kieswetgeving. In grote lijnen verliepen de federale verkiezingen dus volgens dezelfde regels als in 2003. De veranderingen die er al waren, waren dan nog correcties of aanvullingen op hervormingen uit de vorige legislatuur.

Er is ten eerste het verder in werking treden van de zogenaamde ‘pariteitswetten’.² Bij de vorige federale verkiezingen gold reeds de verplichting om evenveel mannen als vrouwen op een kandidatenlijst te plaatsen.³ Daarbij kwam toen als overgangsbepaling dat de eerste drie kandidaten op de lijst niet van hetzelfde geslacht mochten zijn. Voor de verkiezingen van 2007 treedt deze wet volledig in werking.

1. Voor een korte beschrijving van deze hervormingen: B. Wauters, “Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003”, in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2-3, 2003, pp. 401-428.

2. K. Celis en P. Meier, *De macht van het geslacht. Gender, politiek en beleid in België*, 2006, Leuven:Acco, pp. 49-51.

3. Wet van 18 juli 2002 tot waarborging van een gelijke vertegenwoordiging van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten van de kandidaturen voor de verkiezingen van de federale Wetgevende Kamers en van de Raad van de Duitstalige Gemeenschap. *Belgisch Staatsblad*, 28 augustus 2002.

wat impliceert dat de eerste twee kandidaten op de lijst niet hetzelfde geslacht mogen hebben.

Er was, ten tweede, het afschaffen van de dubbele kandidaatstelling voor Kamer en Senaat. Een overgangsmaatregel in de wet tot wijziging van het Kieswetboek⁴ voorzag voor de parlementsverkiezingen van 2003 eenmalig in de mogelijkheid om zich tegelijkertijd voor de Kamer en de Senaat kandidaat te stellen. Het Arbitragehof (tegenwoordig: Grondwettelijk Hof) heeft in 2003 deze praktijk echter sterk veroordeeld.⁵ Onder meer hierdoor is deze dubbele kandidaatstelling een eenmalige aangelegenheid gebleven en was het in 2007 niet meer mogelijk om kandidaat te zijn voor zowel Kamer als Senaat. Onderzoek bij de verkiezingen van 2003 heeft aangetoond dat zulke ‘dubbele’ kandidaten significant meer voorkeurstemmen haalden op de Kamerlijst dan ‘enkele’ kandidaten, zelfs als wordt gecontroleerd voor andere variabelen.⁶ In welke mate het afschaffen van deze dubbele kandidaatstelling een effect heeft gehad op het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen valt nog te bezien. Feit is wel dat de grote kopstukken van de partijen nu slechts eenmaal uitgespeeld kunnen worden.

Hetzelfde arrest van het Arbitragehof heeft, ten derde, tijdens de vorige legislatuur al de zeer ingewikkelde procedure die voor de kieskringen in Brabant uitgedokterd werd, vernietigd. Voor de Kamerverkiezingen van 2003 was daardoor in de oude provincie Brabant nog steeds de vroegere regeling met apparentering van toepassing, waarbij in de drie kieskringen, namelijk Leuven, Brussel-Halle-Vilvoorde en Waals-Brabant, telkens verschillende kandidatenlijsten worden voorgelegd. Het Arbitragehof vroeg de wetgever toen wel om de kwestie tegen de volgende federale verkiezingen (die van 2007) te regelen. In de loop van 2005 werd gepoogd om hierover binnen de regering een akkoord te bereiken, maar dit mislukte.⁷ De door de Vlaamse partijen gewenste splitsing van de kieskring Brussel-Halle-Vilvoorde kon zo (nog) niet doorgaan. Net als in 2003 bleven Leuven, Brussel-Halle-Vilvoorde en Waals-Brabant voor de Kamerverkiezingen van 2007 als aparte kieskringen bestaan.

4. Wet van 13 december 2002 tot wijziging van het Kieswetboek evenals zijn bijlage en Wet van 13 december 2002 houdende verschillende wijzigingen van de kieswetgeving. *Belgisch Staatsblad*, 10 januari 2003.

5. Arrest nr. 30/2003 van 26 februari 2003.

6. B. Maddens, B. Wauters, J. Noppe en S. Fiers, “Effects of Campaign Spending in an Open List PR System: The 2003 Legislative Elections in Flanders/Belgium”, in: *West European Politics*, 2006, vol. 29, no. 1, pp. 161–168.

7. M. Deweerdt, “Overzicht van het Belgische politieke gebeuren in 2005”, in: *Res Publica*, 2006, vol. XLVIII, nr. 2–3, pp. 93–104.

Meer nog dan voorheen groeiden de parlementsverkiezingen in de praktijk uit tot fel gemediatiseerde kanselierverskiezingen.⁸ De vraag wie premier mocht worden, werd tot dé inzet van de verkiezingen gemaakt. De kandidaat-premiers aan Vlaamse zijde, Yves Leterme (CD&V – N-VA), Guy Verhofstadt (OpenVLD) en Johan Vande Lanotte (SP.A-Spirit), traden met elkaar in het strijdperk op de Senaatslijst. De Franstalige kandidaat-premiers, Elio Di Rupo (PS) en Didier Reynders (MR), kwamen op voor de Kamer in hun eigen kieskring. Vooral aan Vlaamse kant leefde de perceptie dat alles draaide rond enkele kandidaten. De sterke focus in de verkiezingscampagne op deze personen doet ons verwachten dat het aantal kiezers dat per voorkeurstem stemt, toegenomen is.

De algemene verwachting is dat het gebruik van de voorkeurstem bij de federale parlementsverkiezingen van 2007 minstens op hetzelfde niveau als 2003 zou blijven of nog zou toenemen. De sterk gemediatiseerde campagne, die zich toespitste op enkele personen, zou een positief effect moeten hebben op het aantal voorkeurstembiljetten. Als kiezers kandidaten goed kennen, wordt de sociale afstand tussen kiezer en kandidaat kleiner, waardoor kiezers vaker een voorkeurstem gaan uitbrengen. Dit kennen van kandidaten kan een persoonlijk kennen zijn, zoals bij gemeenteraadsverkiezingen⁹ waar het percentage voorkeurstemmen erg hoog ligt, of een kennen via de media zijn, zoals bij de Senaatsverkiezingen en in de grote kieskringen voor de Kamer.

Daarbij komt nog dat sinds de vorige verkiezingen het uitbrengen van een voorkeurstem aan belang gewonnen heeft door de halvering van de devolutieve kracht van de lijststem. De vorige verkiezingen hebben aangetoond dat de lijstvolgorde minder belangrijk geworden is en dat een slecht geplaatste kandidaat die veel voorkeurstemmen haalt, toch nog verkozen kan geraken.¹⁰ Kiezers, kandidaten en partijen lijken zich hier na ervaringen bij opeenvolgende recente verkiezingen ook meer bewust van te zijn. Tekenend is bijvoorbeeld het gemak waarmee Herman De Croo (Open VLD) de plaats van lijstduwer aanvaardde in de kieskring Oost-Vlaanderen. Hij wist op voorhand dat de kans groot was dat hij dankzij zijn voorkeurstemmen toch verkozen zou raken. Een analyse bij de gemeenteraadsverkiezingen

8. Zie o.m. S. Fiers, "Leterme trekt kiezers aan die niet voor CD&V/N-VA stemmen", in: *De Tijd*, 12/06/2007 en C. Devos, "Vande Lanotte for president?", in: *Samenleving en politiek*, 2007, vol. 14, nr. 3, pp. 1-3, zie ook de bijdrage van Peter Van Aelst in dit nummer.

9. B. Wauters, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp. Een analyse bij de gemeenteraads-verkiezingen van 1994 in Vlaanderen*, Leuven, Afdeling Politologie K.U. Leuven, 2000, 64 p.

10. B. Wauters, "Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003", in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2-3, 2003, pp. 401-428.

van 2006 toont evenwel aan dat een verhoogde impact van de voorkeurstem er niet voor gezorgd heeft dat het aantal kiezers dat een voorkeurstem uitbrengt sterk is toegenomen.¹¹

II. Het gebruik van de voorkeurstem

A. Algemeen

De verwachting dat er meer kiezers per voorkeurstem zouden stemmen, heeft zich echter niet in de praktijk doorgezet. Voor de Kamer bracht op 10 mei 2007 slechts 61,3% van de kiezers een voorkeurstem uit, voor de Senaat lag dit percentage zelfs nog lager met 58,9%. De achterstand in voorkeurstemmen die de Kamer sinds de invoering van de grote kieskringen voor de Senaat in 1995 had opgelopen, is zo helemaal goedgeemaakt. De Kamer scoort zelfs merkkelijk beter dan de Senaat bij deze verkiezingen.

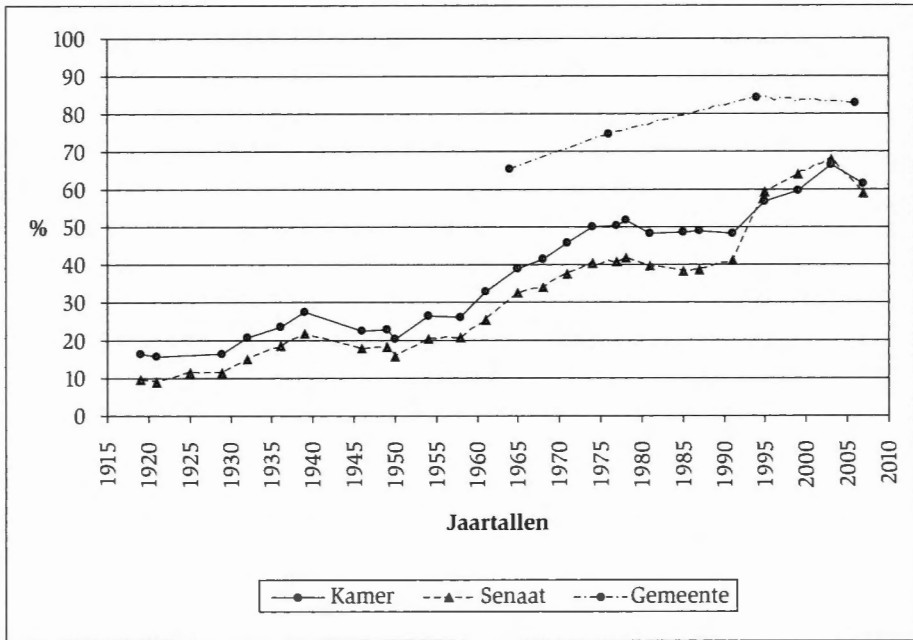
TABEL 1. Het gebruik van de voorkeurstem voor Kamer en Senaat in 2007.

	Geldige stemmen	Voorkeurstem-bijzettingen	%	+/- '03
Kamer	6.671.360	4.090.400	61,3	-5,2
Senaat	6.628.127	3.904.276	58,9	-9,1

Ten opzichte van 2003 is dit een duidelijke achteruitgang: voor de Kamer met 5,2% en voor de Senaat met maar liefst 9,1%. Voor de Kamer brachten in totaal 4.090.400 kiezers een voorkeurstem uit. Voor de Senaat waren dit 3.904.276 kiezers. Er is sprake van een duidelijke trendbreuk. Voor het eerst sinds lang neemt het percentage voorkeurstemmen niet toe, maar neemt het zelfs een forse duik naar beneden. In de jaren '90 en in de eerste jaren van het nieuwe millennium heeft er verkiezing na verkiezing steeds een sterke stijging van het percentage voorkeurstemmen plaatsgevonden. Daar waar voor de Kamer in 1991 nog niet de helft van de kiezers een voorkeurstem uitbracht, was dit in 2003 meer dan 66%. Nu is het percentage voorkeurstemmen evenwel gedaald. Voor de Senaat is die daling het meest uitgesproken: dit percentage zakt terug naar het niveau van 1995. Het percentage kiezers dat bij gemeenteraadsverkiezingen een voorkeurstem

11. J. Ackaert, K. De Ceuninck, H. Reynaert, K. Steyvers en T. Valcke, "Doen (wijzige) instituties ertoe? De invloed van het gemeente(kies)decreet op de gemeenteraadsverkiezingen van 2006", in: *Res Publica*, 2007, Vol. XLIX, nr. 1, pp. 20-23.

uitbrengt, ligt een stuk hoger dan bij Kamer en Senaat, al lijkt ook dat percentage niet meer toe te nemen.

FIGUUR Evolutie van het stemmenpercentage sinds 1919.¹²

B. Soorten voorkeurstembiljetten

Er zijn verschillende soorten voorkeurstembiljetten: die waarop enkel voor effectieve kandidaten gestemd is, die waarop enkel voor kandidaat-opvolgers is gestemd en degene waarop zowel voor effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers is gestemd. De grootste categorie van voorkeurstembiljetten is deze waarvoor enkel op effectieve kandidaten wordt gestemd. Er valt hier een groot verschil te noteren tussen Kamer en Senaat. Meer dan 77% van de kiezers die een voorkeurstem uitbrachten voor de Senaat doen dit door enkel effectieve leden aan te duiden. Voor de Kamer ligt dit met 67,1% meer dan 10% lager. De sterke personificatie van

12. Bronnen: E. Das, "De personale keuze bij de parlamentsverkiezingen van 24 november 1991", in: *Res Publica*, 1992, Vol. XXXIV, nr. 2, pp. 158-159, aangevuld met recente gegevens; W. Dewachter, "Het effect van de samenvoeging van gemeenten op de gemeenteraadsverkiezingen", in: *Res Publica*, 1982, Vol. XXIII, nr. 3-4, p. 455; B. Wauters, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, pp. 14-15 en J. Ackaert, K. De Ceuninck, H. Reynaert, K. Steyvers en T. Valcke, *a.w.*, pp. 22-23.

de Vlaamse lijsttrekkers voor de Senaat (zie verder) kan hiervoor een verklaring vormen.

Het percentage voorkeurstembiljetten met enkel stemmen voor effectieve kandidaten voor de Senaat is het grootst bij de Open VLD met 83,2% (lijst getrokken door uittredend premier Guy Verhofstadt). De Franstalige partijen, met uitzondering van Ecolo (81,0%), scoren hier veel lager. Kiezers voor de PS (71,5%) en de MR (70,9%) duiden procentueel gezien het minst enkel effectieve kandidaten aan als ze een voorkeurstem uitbrengen voor de Senaat.

TABEL III. Absoluut aantal en percentage voorkeurstem-biljetten bij de verkiezingen voor Kamer en Senaat van 2007 ingedeeld in categorieën

	Voorkeurstem-biljetten met enkel voorkeurstemmen voor effectieve kandidaten	Voorkeurstem-biljetten met voorkeurstemmen voor zowel effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers	Voorkeurstem-biljetten met enkel voorkeurstemmen voor kandidaat-opvolgers
Kamer	2.743.107	988.056	359.237
%	67,1	24,2	8,8
+/- 2003	-2,1	+1,4	+0,8
Senaat	3.033.545	700.836	169.895
%	77,7	18,0	4,4
+/- 2003	+5,4	-4,0	-1,4

Voor de Kamer doen er zich tussen de categorieën voorkeurstemmen relatief kleine wijzigingen voor ten opzichte van 2003. Kiezers geven voor de Kamer iets meer stemmen aan opvolgers dan in het verleden: zowel stembiljetten waarop enkel opvolgers aangeduid worden als stembiljetten met voorkeurstemmen voor effectieve kandidaten en opvolgers kennen een procentuele toename. Voor de Senaat is dit niet het geval: er is zelfs sprake van een afname. Kiezers van Groen! (74,4%) en Vlaams Belang (74,1%) brengen voor de Kamer het meest enkel voor effectieve kandidaten en opvolgers uit. Kiezers voor Ecolo doen dit het minst met 55,7%. De aanwezigheid van heel wat kopstukken van die partij op de opvolgerslijst is hier niet vreemd aan: onder meer federaal secretaris Jean-Michel Javaux en Brussels minister Evelyne Huytebroeck waren lijstduwer bij de opvolgers. Open VLD die anders dan andere Vlaamse partijen hun regionale ministers op opvolgerplaatsen liet kandideren heeft voor de Kamer van alle Vlaamse partijen het laagste percentage voorkeurstemmers die enkel effectieve kandidaten aanduiden (63,2%).

Voorgaande tabel hield enkel rekening met de voorkeurstembiljetten. In de volgende tabel wordt rekening gehouden met alle stembiljetten. In die zin kunnen er uit-

spraken gedaan worden over alle kiezers. Deze onderverdeling is niet onbelangrijk omdat voor het aanwijzen van de verkozenen per partij een aantal stemmen worden overgedragen in volgorde van de lijst. Deze voorraad stemmen bestaat voor het aanwijzen van de effectief verkozenen uit de helft van de lijststemmen voor de partij en de voorkeurstembiljetten waarop enkel voor opvolgers is gestemd. Voor de aanwijzing van de opvolgers, worden de lijststemmen aangevuld met de voorkeurstembiljetten waarvoor enkel voor effectieven is gestemd en deze som wordt dan gedeeld door twee.

TABEL IV. Absoluut aantal en percentage stembiljetten bij de verkiezingen voor Kamer en Senaat van 2007 ingedeeld in categorieën.

	Lijststem-biljetten	Voorkeurstem-biljetten met enkel voorkeurstemmen voor effectieve kandidaten	Voorkeurstem-biljetten met voorkeurstemmen voor zowel effectieve kandidaten als voor kandidaat-opvolgers	Voorkeurstem-biljetten met enkel voorkeurstemmen voor kandidaat-opvolgers
Kamer	2.580.960	2.743.107	988.056	359.237
%	38,7	41,1	14,8	5,4
+/- 2003	+5,2	-5,0	-0,4	+0,1
Senaat	2.723.851	3.033.545	700.836	169.895
%	41,1	45,8	10,6	2,6
+/- 2003	+9,1	-3,4	-4,3	-1,3

Op basis van de gegevens uit de tabel kan geconcludeerd worden dat vooral voor de opvolgers de voorraad over te dragen stemmen ook na halvering nog erg groot blijft. Voor de Senaat gaat het gemiddeld om 86,9%¹³ van de stembiljetten, voor de Kamer om 79,8%. De halvering kan hier dus maar een eerder gering effect hebben, al moeten we er wel bij zeggen dat omdat kandidaat-opvolgers minder stemmen halen dan effectieve kandidaten de voorraad stemmen meer gebruikt wordt en dus sneller op dreigt te raken. Voor een onbekende kandidaat lijkt het bemachtigen van een plaats bovenaan de opvolgerlijst bij de lijstvorming een zekerdere optie te zijn dan een goede plaats buiten de eerste drie bij de effectieve kandidaten.

13. Er wordt hier gewoon de som gemaakt van de lijststembiljetten (41,1%) en de voorkeurstembiljetten waarvoor enkel voor effectieve kandidaten is gestemd (45,8%). Dit is de voorraad over te dragen stemmen bij de opvolgers, die evenwel nog moet gehalveerd worden.

c. Het gebruik van de voorkeurstem door Vlamingen en Franstaligen

Er is aan beide zijden van de taalgrens een achteruitgang in het percentage voorkeurstemmen.

De terugval aan *Vlaamse* kant in vergelijking met 2003 doet zich zowel voor bij de Kamer (-7,4%) als bij de Senaat (-6,4%). Voor de Kamer valt Vlaanderen terug op het niveau van 1999, voor de Senaat is dit percentage zelfs nog lager dan in 1999.¹⁴ Men zou kunnen argumenteren dat stemmen voor de Lijst Dedecker (LDD) eigenlijk ook een vorm van voorkeurstemmen zijn. Het zijn stemmen voor de persoon Jean-Marie Dedecker. Omdat die niet op de kandidatenlijst staat, brengt men een lijststem uit. Maar zelfs al beschouwen we alle lijststemmen voor de LDD als voorkeurstemmen, dan nog zou er in Vlaanderen voor de Senaat een achteruitgang zijn van 2,2%.

TABEL V. Het gebruik van de voorkeurstem door de Nederlandstalige en Franstalige kiezer.

	Kamer		Senaat	
	2007	+/- '03	2007	+/- '03
Nederlandstaligen/ Vlaanderen ¹⁵	59,1	-7,4	61,3	-6,4
Franstaligen/Wallonie	64,8	-1,7	55,1	-13,4

Aan *Franstalige* zijde is vooral de terugval van 13,4% voor de Senaat indrukwekkend. Het ontbreken van grote Franstalige boegbeelden op de kandidatenlijsten voor de Senaat is hiervoor een verklaring. De grote algemene terugval in het percentage voorkeurstemmen voor de Senaat kan voor een groot stuk op het conto van de Franstalige kiezers geschreven worden. Voor de Kamer blijft de achteruitgang aan Franstalige kant al bij al beperkt (-1,7%). Er wordt daar door bijna 65% van de kiezers een voorkeurstem uitgebracht.

14. J. Smits en B. Wauters, "Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999", in: *Res Publica*, Vol. XLII, Nr. 2-3, 2000, pp. 265-304.

15. Voor de Senaat werden de Nederlandstalige of Vlaamse kiezers gelijkgesteld met de kiezers uit het Nederlands kiescollege, de Franstalige of Waalse met de kiezers uit het Frans kiescollege. Voor de Kamer zijn de Vlaamse kiezers de kiezers uit de Vlaamse provinciale kieskringen + de kiezers uit Leuven + de kiezers voor Vlaamse partijen (zonder PTB/PVDA +, met BUB en CAP) uit Brussel-Halle-Vilvoorde. De Franstalige kiezers zijn de kiezers uit de Waalse provinciale kieskringen + de kiezers uit Waals Brabant + de kiezers voor Franstalige partijen (zonder BUB en CAP, met PTB/PVDA +) uit Brussel-Halle-Vilvoorde.

D. Het gebruik van de voorkeurstem voor de Kamer per kieskring

Het valt op dat het percentage uitgebrachte voorkeurstemmen voor de Kamer in bijna alle kieskringen is afgenomen. Enkel in Luik is er een kleine toename van 0,3%, maar gemiddeld daalt het voorkeurstemmengebruik over de verschillende provincies met meer dan vijf procent. De stijging in Luik heeft er waarschijnlijk mee te maken dat de Franstalige partijen een aantal van hun kopstukken daar hebben ingezet: Reynders (MR), Daerden (PS) en Wathelet (CdH) stonden er immers tegenover elkaar als lijsttrekkers.

TABEL VI. Het gebruik van de voorkeurstem per kieskring voor de Kamer in % in 2007, in vergelijking met 2003.

	2007	+/- 2003
West-Vlaanderen	56,3	-7,1
Oost-Vlaanderen	56,5	-7,8
Antwerpen	61,7	-5,6
Limburg	64,8	-10,7
Leuven	56,6	-6,8
Brussel-Halle-Vilvoorde	64,3	-6,5
Waals-Brabant	59,2	-2,2
Henegouwen	60,1	-0,2
Namen	61,7	-2,5
Luik	69,8	+0,3
Luxemburg	69,4	-2,7
Het Rijk	61,3	-5,2

De grootste daling ten opzichte van 2003 is te vinden in Limburg (-10,7%), maar wanneer we vergelijken met 1999 blijkt de daling veel kleiner (-3,4%). De grote daling in Limburg lijkt vooral verklaard te kunnen worden door het uitzonderlijk hoge gebruik van de voorstem in 2003. Die hoge score was te wijten aan de persoon van Steve Stevaert, die toen zoveel voorkeurstemmen haalde dat er zelfs werd gesproken van een Stevaert-effect.¹⁶ Ondanks de daling in voorkeurstemmengebruik, blijft Limburg nog steeds de Vlaamse provincie waar het vaakst voorkeurstemmen uitgebracht worden. In 2007 deed bijna 65% van de Limburgse kiezers dit, maar de andere provincies komen wel dichterbij. West-Vlaanderen kent met 56% van de kiezers die per voorkeurstem stemt, het laagste percentage. In Franstalig België wordt voor de Kamer gemiddeld meer per voorkeurstem gestemd dan in

16. B. Wauters, "Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003", in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2-3, 2003, p. 408.

Vlaanderen: zowel in Luik als Luxemburg stemt bijna 70% van de kiezers op deze manier.

E. Het gebruik van de voorkeurstem per partij

Terwijl we bij de vorige verkiezingen steeds voor elke partij een toename konden vaststellen van het gebruik van de voorkeurstem, zien we voor de verkiezingen van 2007 bijna voor alle partijen een terugval tegenover de verkiezingen van 2003. Wat de Kamerverkiezingen betreft, verliest Groen! het meest: 12,2% minder voorkeurstemmen dan in 2003. Het feit dat de partij uitpakte met nieuwe, onbekende lijsttrekkers heeft hier uiteraard mee te maken. De enige partij die in de Kamer voorkeurstemmen wint is de PS (+ 1,6%).

TABEL VII. Het gebruik van de voorkeurstem per politieke partij voor Kamer en Senaat in % in 2007.

	Kamer		Senaat	
	%	+/- '03	%	+/- '03
CD&V-N-VA	67,2	-7,0	71,7	+1,4
SP.A-Spirit	65,2	-6,5	64,4	-10,7
OpenVLD	64,9	-3,7	68,9	-2,1
Groen!	47,0	-12,2	48,7	-10,7
Vlaams Belang	45,0	-7,2	49,4	-4,1
LDD	44,9		23,5	
CDH	72,4	-2,8	61,1	-14,7
PS	73,0	+1,6	54,5	-15,5
MR	68,5	-0,7	59,2	-15,8
Ecolo	48,4	-1,7	52,8	-6,4
FN	34,3	-2,3	34,3	-0,8

Wat de Senaatsverkiezingen betreft is het verschil nog veel groter: maar liefst vijf van de tien partijen verliezen meer dan 10% voorkeurstemmen, namelijk MR, PS, CDH, Groen! en SP.A-Spirit. Deze laatste partij kende in 2003 met lijsttrekker Steve Stevaert nog een toename van het percentage voorkeurstemkiezers met 8%. Ze valt nu dus ongeveer terug op het niveau van 1999. De enige partij die voor de Senaat vooruit gaat is CD&V - N-VA, wat duidelijk te verklaren is door de aantrekkingskracht van Yves Leterme als lijsttrekker bij de Senaatsverkiezing (zie verder).

De christendemocratische partijen, die traditioneel het meeste voorkeurstemmen aantrekken, blijven wat de Senaat betreft aan beide zijden van de taalgrens de par-

tijen met het hoogste percentage voorkeurstemmen. Wat de Kamer betreft, komt de CDH in Franstalig België op de tweede plaats, na de PS. Dit resultaat van de PS is opvallend, zeker gezien ze met 73% voorkeurstemmen in de Kamer bijna 20% meer voorkeurstemmen halen dan in de Senaat (54,5%). Blijkbaar hebben de lijsttrekkers in de Kamer, met onder andere Elio Di Rupo (Henegouwen) en Michel Daerden (Luik) veel meer aantrekkingskracht uitgeoefend dan Anne-Marie Lizin, die de eerste plaats op de Senaatslijst bezette.

De partijen die traditioneel vrij laag scoren qua voorkeurstemmen, de groene partijen, het Vlaams Belang en het FN, trekken ook deze keer minder voorkeurstemmen aan dan lijststemmen. Het FN blijft met slechts ongeveer 35% van hun kiezers die een voorkeurstem uitbrengen, duidelijk achterop bengelen. Lijst Dedecker haalt voor de Senaatsverkiezing slechts 23,5% voorkeurstemmen, maar dat is te verklaren door het feit dat er vele nieuwe en onbekende kandidaten op de lijst van deze nieuwe partij stonden. In de Kamer, waar Dedecker zelf op de lijst stond, stijgt het voorkeurstemmengebruik tot 44%. Wanneer we enkel kieskring West-Vlaanderen onder de loep nemen, de kieskring waar de Dedecker de lijst trok, loopt dit percentage op tot 62%.

F. De mate van personificatie

Door het percentage naamstemmen van de lijsttrekker van de Senaat te berekenen ten opzichte van het totaal aantal voorkeurstembiljetten voor zijn of haar partij, wordt een indicatie verkregen van de mate waarin een partij gepersonifieerd wordt door haar lijsttrekker. Deze personificatie voor de Senaat is het grootst bij CD&V - N-VA en bij Open VLD: Yves Leterme krijgt van 86,3% van de CD&V - N-VA-voorkeurstemmers een naamstem, terwijl Guy Verhofstadt nog iets beter scoort met 87,2% van de kiezers die een voorkeurstem uitbrachten voor Open VLD achter zijn naam. Die andere kandidaat-premier Johan Vande Lanotte scoort merkkelijk lager met slechts 71,6% van de SP.A-Spirit-voorkeurstemmers die het bolletje bij zijn naam kleurden. De hoge score van Yves Leterme baart opzien omdat hij kandidaat was voor een kartellijst. Kiezers van een kartellijst kunnen hun voorkeur voor een bepaalde partij binnen een kartel kenbaar maken door voorkeurstemmen te geven aan kandidaten van die ene partij. Dat Yves Leterme er binnen een kartellijst toch in slaagt om meer dan 85% van de voorkeurstemmers achter zich te scharen, is indrukwekkend. Zowel de personificatiegraad van Guy Verhofstadt als die van Yves Leterme is merkkelijk hoger dan de hoogste scores in 2003 (Stevaert met 79,4% en Verhofstadt met 80,1%) en in 1999 (Dehaene met 82,6% en Vogels met 83,3%). Het reeds aangehaalde fenomeen van de kanseliersverkiezingen zit hier ongetwijfeld voor iets tussen. Lijsttrekkers van partijen zonder expliciete kandidaat-premier

(Vera Dua, Frank Vanhecke en zelfs de relatief onbekende Lieve Van Ermen) scoren lager qua personificatie, maar toch nog meer dan behoorlijk.

TABEL VIII. De mate van personificatie bij het per voorkeur stemmen in hoofde van de Senaatslijsttrekkers bij de verkiezingen van 2007, 2003 en 1999.

Partij	Lijsttrekker in 2007	Naamstemmen lijsttrekker	Voorkeurstembiljetten	Graad van Personificatie
CD&V-N-VA	Yves Leterme	796.521	923.121	86,3
SP.A-Spirit	Johan Vande Lanotte	306.949	428.449	71,6
Open VLD	Guy Verhofstadt	493.355	566.074	87,2
Vlaams Blok	Frank Vanhecke	219.218	388.895	56,4
Groen!	Vera Dua	73.226	117.513	62,3
LDD	Lieve Van Ermen	25.462	52.707	48,3
CDH	Francis Delpérée	109.399	238.794	45,8
MR	Armand De Decker	145.198	483.248	30,0
PS	Anne-Marie Lizin	148.927	370.177	40,2
Ecolo	Isabelle Durant	108.105	203.675	53,1

Partij	Lijsttrekker in 1999	Graad van Personificatie in 1999	Lijsttrekker in 2003	Graad van Personificatie in 2003
CVP	J.-L. Dehaene	82,6	S. De Clerck	58,7
SP/SP.A-Spirit	L. Tobback	71,7	S. Stevaert	79,4
VLD	G. Verhofstadt	52,4	G. Verhofstadt	80,1
VU-ID/N-VA	P. Vankrunkelsven	43,9	G. Bourgeois	74,3
Agalev	M. Vogels	83,3	M. Vogels	53,8
VB	W. Verreycken	38,6	F. Vanhecke	49,8
PSC/CDH	P. Maystadt	80,3	J. Milquet	67,6
PS	J. Happart	48,0	E. Di Rupo	75,2
PRL-FDF	L. Michel	60,6	L. Michel	74,8
Ecolo	M. Nagy	29,7	I. Durant	62,0

Aan Franstalige kant is de personificatie zeer beperkt. Het feit dat absolute partij-boegbeelden niet uitgespeeld werden voor de Senaat, is hiervoor de voornaamste verklaring. De kandidaat-premiers Didier Reynders (MR) en Elio Di Rupo (PS) waren kandidaat voor de Kamer, omdat het enkel deze assemblee is die meetelt voor het verwerven van een parlementaire meerderheid. De graad van personificatie ligt het laagst voor MR-lijsttrekker Armand De Decker met 30%. In absolute termen behaalt hij trouwens minder voorkeurstemmen dan Europees commissaris Louis Michel (232.328 voorkeurstemmen) die de lijst duwde. Hetzelfde geldt voor Francis Delpérée (CDH), die minder voorkeurstemmen haalt dan de nummer twee op de lijst, Anne Delvaux.

Het verschil tussen Vlaamse en Franstalige partijen inzake personificatiegraad voor de Senaat is zeer uitgesproken. Voor Vlaanderen bedraagt deze voor de zes partijen met verkozenen 77,3%, een toename met meer dan 7% ten opzichte van 2003. Voor de Franstalige partijen bedraagt deze algemene personificatiegraad slechts 39,5%.

De algemene graad van personificatie voor de Senaatsverkiezingen ligt met 64,3% een gans stuk lager dan in 2003, toen dit nog 70,7% was. Deze daling wordt zoals gezegd veroorzaakt door de Franstalige partijen.

G. Op zoek naar verklaringen

Voor de eerste daling sinds lang in het voorkeurstemmengebruik zijn er enkele mogelijke verklaringen. Op de eerste plaats scoren enkele partijen, de groene partijen en Lijst Dedecker in het bijzonder, erg goed in de verkiezingen: ze halen samen maar liefst 13,1% van de stemmen en doen daarmee 7,5% beter dan bij de Kamerverkiezingen in 2003. Nu zijn dit net de partijen wiens kiezers weinig voorkeurstemmen uitbrengen. Bij Groen! en Ecolo is dat traditioneel zo: dit heeft onder meer te maken met de beperkte persoonlijke campagne van kandidaten van de groene partijen. Lijst Dedecker blijkt als nieuwe lijst (met veel onbekende, nieuwe kandidaten) eveneens weinig voorkeurstemmen aan te trekken. Door het electorale succes van deze partijen wegen de lijststemmen van deze partijen zwaarder door in het geheel. De voorkeurstemmen die andere partijen trekken, wegen dus minder zwaar door, waardoor het globale aantal voorkeurstemmen minder groot is. Wanneer kiezers van partij veranderen, veronderstellen we dat ze ook het voorkeurstemgedrag van hun nieuwe partij overnemen. Dit aanpassingsgedrag lijken we onder meer terug te vinden bij kiezers die in 2003 een voorkeurstem uitbrachten voor SP.A-Spirit en nu een lijststem uitbrengen voor Groen! en bij kiezers die vorige keer per voorkeurstem voor de VLD stemden en nu een lijststem uitbrengen voor Lijst Dedecker. Het al dan niet uitbrengen van een voorkeurstem lijkt dus niet een vaststaand gegeven te zijn, maar varieert naargelang de partij waarvoor men stemt.

In de tweede plaats is het zo dat de partijen die traditioneel wel veel voorkeurstemmen halen – de christendemocraten, liberalen en socialisten – hun campagne concentreerden rond hun kandidaat-premiers. Letermé (CD&V – N-VA), Verhofstadt (Open VLD) en Vande Lanotte (SP.A-Spirit) waren kandidaat op de Senaatslijst en verpersoonlijkten als het ware hun partij. Deze partijverpersoonlijking van de Senaatslijsttrekkers heeft gevolgen voor de Kamerverkiezingen. In de eerste plaats

staan in Vlaanderen de grote campagnefiguren dus niet op de Kamerlijsten. Daarnaast betekent elke stem voor je favoriete partij ook onrechtstreeks een stem voor jouw favoriete kandidaat-premier. Deze twee redenen geven aan waarom het in Vlaanderen voor de Kamerverkiezing voor vele kiezers aantrekkelijk is om een lijststem uit te brengen. In Franstalig België waar Reynders (MR), Di Rupo (PS) en Milquet (CDH) kandidaat waren voor de Kamer doet zich het omgekeerde effect voor: personen die deze kandidaten wensen te steunen, brengen een lijststem uit voor de Senaat.

De derde verklaring vloeit voort uit de vorige: door het feit dat er geen dubbele kandidaatstellingen meer mogelijk waren op lijsten van Kamer en Senaat, werden in Vlaanderen de belangrijke plaatsen op de Kamerlijsten ingevuld door relatief minder bekende politici. In Wallonië was dit het geval voor de Senaat. De grote voorkeurstemmentrekkers kunnen maar één keer uitgespeeld worden. De kiezers die anders tweemaal per voorkeurstem zouden stemmen, kunnen nu maximum één keer op dezelfde kandidaat stemmen (met uitzondering van kandidaten die tegelijk effectief kandidaat en kandidaat-opvolger zijn), wat het totaal voorkeurstemgebruik doet dalen.

Een vierde mogelijke verklaring grijpt terug naar de federale parlementsverkiezingen van 2003. In bovenstaande tabellen werd immers steeds de vergelijking met deze verkiezingen gemaakt. De verschillen tussen 2003 en 2007 kunnen niet enkel verklaard worden door naar de huidige situatie te kijken, maar ook door terug te grijpen naar 2003. Bij die verkiezingen viel er, onder meer onder invloed van de nieuwe provinciale kieskringen, een forse toename te noteren van het percentage voorkeurstemmen. Het is mogelijk dat dit hoge percentage toen een uitzonderlijk en eenmalig fenomeen was. We zien dat het percentage voorkeurstemmen in 2007 in veel gevallen terug uitkomt op het niveau van 1999. De hypothese luidt dan dat niet 2007 een uitzonderlijk jaar was qua voorkeurstemmengebruik, maar wel 2003. Of dit daadwerkelijk zo is, zullen analyses van het voorkeurstemgebruik bij toekomstige verkiezingen moeten duidelijk maken.

iii. Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet

A. Algemeen

Sinds de parlementsverkiezingen van 1995 heeft de kiezer de mogelijkheid om meerdere voorkeurstemmen uit te brengen zolang het maar gaat over kandidaten van dezelfde partij. Er moet sindsdien een terminologisch onderscheid gemaakt worden tussen een voorkeurstembiljet, zijnde een stembiljet waarop één of meerdere voorkeurstemmen zijn uitgebracht, en een voorkeurstem of naamstem. De kiezer maakte in het verleden echter maar in zeer beperkte mate gebruik van de mogelijkheid om meerdere voorkeurstemmen uit te brengen.

TABEL IX. Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor Kamer en Senaat.

	Voorkeurstembiljetten	Naamstemmen	Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet	+/- 2003
Kamer	4.090.400	10.009.301	2,45	+0,22
Senaat	3.904.276	10.033.577	2,57	+0,20

Net als in 2003 is er ook nu een toename van het aantal naamstemmen dat kiezers geven. Sinds 1995, toen de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen voor het eerst van toepassing was, viel enkel bij de verkiezingen van 1999 een zeer lichte afname te noteren.¹⁷ Ongeacht het feit dat het aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet verkiezing na verkiezing toeneemt, werden er in 2007 globaal wel minder voorkeurstemmen uitgebracht. Voor de Senaatsverkiezingen is het zelfs zo dat er ongeveer 500.000 voorkeurstemmen minder werden uitgebracht dan in 2003. Maar de kiezers die er voor kozen om per voorkeurstembiljet te stemmen, kruisten wel gemiddeld 0,2 kandidaten meer aan. Voor de Senaatverkiezingen bleken de kiezers gemiddeld voor 2,57 kandidaten te stemmen. Voor de Kamerverkiezingen ligt dat cijfers iets lager, met 2,45 naamstemmen per voorkeurstembiljet.

17. J. Smits en B. Wauters, "Het gebruik van de voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999", in: *Res Publica*, Vol. XLII, Nr. 2-3, 2000, pp. 284-285.

B. Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet bij Vlamingen en Franstaligen

Er wordt door de Vlaamse kiezer intenser gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem te brengen dan door de Franstalige kiezer. Ook in 1999 en 2003 bracht de Vlaamse kiezer meer voorkeurstemmen per biljet uit. Bij deze verkiezingen is het verschil ook opnieuw redelijk groot: de Vlaamse kiezer duidt gemiddeld 0,5 kandidaten meer aan dan de Franstalige. Zowel de Vlaamse als de Franstalige kiezers duiden voor de verkiezingen voor de Senaat meer kandidaten aan dan voor de Kamerverkiezingen, al liggen de gemiddelden in Vlaanderen verder uit elkaar.

TABEL X. Gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor Kamer en Senaat door de Nederlandstalige en Franstalige kiezer.

	Kamer		Senaat	
	2007	+/- '03	2007	+/- '03
Nederlandstaligen/ Vlaanderen	2,63	+0,25	2,75	+0,11
Franstaligen/ Wallonië	2,18	+0,21	2,24	+0,30

In vergelijking met de vorige verkiezingen, maken de kiezers van elke taalgroep meer gebruik van de meervoudige voorkeurstem, en dit zowel voor Kamer als voor Senaat. Wat de Kamerverkiezingen betreft is er voor Vlaamse en Franstalige kiezers een gelijkaardige toename waar te nemen van respectievelijk 0,25 en 0,21 naamstemmen per voorkeurstembiljet. Wat de Senaatsverkiezing betreft, liggen deze toenames voor Vlamingen en Franstaligen verder uit elkaar. De Vlaamse kiezers stemmen slechts op 0,11 kandidaten meer, terwijl bij de Franstalige Senaatskiezers de toename drie keer zo hoog is. Deze toename is opmerkelijk aangezien we eerder zagen dat bij gebrek aan grote boegbeelden op de kandidatenlijsten het percentage Franstalige kiezers dat per voorkeur stemt voor de Senaat fors gedaald was. Zij die toch nog per voorkeur stemmen, doen dit door gemiddeld genomen meer kandidaten aan te kruisen.

C. Het gemiddeld aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet voor de Kamer per kieskring

Er kan ook per kieskring worden nagegaan hoeveel naamstemmen er per voorkeurstembiljet worden gegeven. Toch dient hier evenwel enige voorzichtigheid geboden

bij het vergelijken van resultaten. Immers, als er meer kandidaten op een lijst staan, kunnen kiezers sowieso ook potentieel meer voorkeurstemmen per stembiljet uitbrengen.¹⁸ Onderzoek bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 toont echter aan dat deze potentie zich niet altijd in de praktijk doorzet. Er is integendeel zelfs een omgekeerd effect: het aantal te begeven zetels per gemeente vertoont een duidelijk significante negatieve samenhang met het aantal uitgebrachte naamstemmen per voorkeurstembiljet.¹⁹ De verklaring hiervoor ligt in het feit dat het aantal zetels per gemeente wordt berekend aan de hand van het aantal inwoners per gemeente, wat ervoor zorgt dat er in verstedelijkt gebied meer kandidaten op de lijst staan. Het is nu precies in verstedelijkt gebied dat er merkkelijk minder voorkeurstemmen per biljet worden uitgebracht dan in plattelandsgemeenten,²⁰ vandaar de negatieve samenhang bij gemeenteraadsverkiezingen tussen naamstemmen per biljet en aantal kandidaten.

Er valt in elke Kamerkieskring een toename waar te nemen in het gebruik van de meervoudige voorkeurstem. De grootste toename in Vlaanderen wordt vastgesteld in Limburg (+0,32), de kleinste in Leuven (+0,11). Merk op dat Limburg de kieskring was met de grootste achteruitgang in het percentage uitgebrachte voorkeurstembiljetten (zie Tabel VI). In Wallonie zien we de grootste toename in de provincie Namen (+0,35) en de kleinste in Waals Brabant (+0,07).

De kieskring waar het grootste aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet wordt uitgebracht is opnieuw Limburg met gemiddeld 3,16 naamstemmen per voorkeurstembiljet. Nochtans is dit helemaal niet de kieskring met de meeste kandidaten op de lijst. De kieskring met de minste kandidaten, Luxemburg, scoort met 2,59 ook boven het landelijk gemiddelde. Anderzijds scoren de kieskringen met de meeste kandidaten op de lijst niet bijster hoog: in Antwerpen en Brussel-Halle-Vilvoorde worden met respectievelijk 2,21 en 2,38 naamstemmen per voorkeurstembiljet scores genoteerd beneden het landelijk gemiddelde. De kieskring waar het allerkleinste aantal naamstemmen werd gegeven is Waals Brabant: met 1,85 is het de enige kieskring waar gemiddeld minder dan twee kandidaten per voorkeurstembiljet werden aangeduid.

18. P. Thijssen en D. Van Assche, "In het oog, in het hart? De Antwerpse districtraadsverkiezingen en de kloof tussen burger en bestuur", in: *Res Publica*, Vol. XLIV, Nr. 4, 2002, p. 542.

19. De Pearson's correlatiecoëfficiënt bedraagt -0.3315 ($p < 0.0001$).

20. B. Wauters, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, Leuven, Afdeling Politologie, 2000, pp. 41-43.

TABEL XI. Het gemiddeld aantal naamstemmen per kieskring (in absolute en relatieve termen) voor Kamer in 2007.

	aantal kandidaten 2007 ²¹	aantal naamstemmen 2007	+/- 2003
West-Vlaanderen	25	3,00	+0,24
Oost-Vlaanderen	31	2,67	+0,26
Antwerpen	37	2,21	+0,26
Limburg	19	3,16	+0,32
Leuven	13	2,12	+0,11
Brussel-Halle-Vilvoorde	34	2,38	+0,21
Waals Brabant	11	1,85	+0,07
Henegouwen	30	2,12	+0,21
Namen	12	2,40	+0,35
Luik	24	2,12	+0,16
Luxemburg	10	2,59	+0,31
Het Rijk		2,45	+0,22

*D. Het gemiddeld aantal naamstemmen
per voorkeurstembiljet per partij*

Wat de verschillende partijen betreft, blijken de kiezers van het Vlaams Belang en Lijst Dedecker het meest gebruik te maken van de meervoudige voorkeurstem. Voor de Kamer neemt Vlaams Belang de eerste plaats in en voor de Senaatsverkiezing de tweede, na Lijst Dedecker. Het zijn net deze twee partijen die aan Vlaamse kant het laagst scoren wat percentage voorkeurstembiljetten betreft (zie Tabel VII). Zowel voor de Kamer als de Senaat blijken de Vlaamse partijen meer naamstemmen per biljet te krijgen dan de Franstalige.

Opmerkelijk is de relatief lage score van het kartel SP.A-Spirit: zowel in Kamer als Senaat halen ze de laagste score van de Vlaamse partijen. De verwachting was dat binnen een kartel veel naamstemmen per voorkeurstembiljet zouden opduiken omdat kiezers door alle kandidaten van een bepaalde partij aan te duiden zo hun voorkeur kunnen uitdrukken voor die partij binnen het kartel. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1994 werd deze hypothese bevestigd.²² Concreet was de verwachting voor de parlementsverkiezingen dat SP.A-kiezers zoveel mogelijk SP.A-kandidaten zouden aanduiden en Spirit-kiezers zoveel mogelijk Spirit-

21. Dit is met inbegrip van kandidaat-opvolgers.

22. B. Wauters, *De kracht van de voorkeurstem in stad en dorp*, Leuven, Afdeling Politologie, 2000, pp. 28-29.

kandidaten, waardoor het gemiddeld aantal naamstemmen per stembiljet voor het kartel SP.A-Spirit hoog zou liggen. Maar ook bij het kartel CD&V – N-VA blijkt deze beweging zich helemaal niet voor te doen. In vergelijking met 2003, toen CD&V nog niet in kartel opkwam, worden er in 2007 zelfs minder naamstemmen per biljet uitgedeeld. Op federaal vlak lijkt een kartel dus toch niet garant te staan voor meer voorkeurstemmen per biljet.

TABEL XII. Het gemiddeld aantal naamstemmen per politieke partij voor Kamer en Senaat in 2007.

	Kamer		Senaat	
	2007	+/- '03	2007	+/- '03
CD&V-N-VA	2,72	-0,10	2,61	-0,46
SP.A-Spirit	2,36	+0,30	2,44	+0,34
OpenVLD	2,57	+0,23	2,51	-0,16
LDD	2,41		4,42	
Groen!	2,79	+0,34	3,28	+0,44
Vlaams Belang	2,91	+0,56	3,44	+0,62
CDH	2,35	+0,24	2,34	+0,18
PS	2,03	+0,14	2,14	+0,33
MR	2,21	+0,26	2,27	+0,38
Ecolo	2,26	+0,16	2,26	+0,16
FN	2,24	+0,22	2,33	+0,17

Voor de Senaatsverkiezing worden er niet alleen minder naamstemmen per voorkeurstembiljet uitgebracht door kiezers van CD&V – N-VA, maar ook door de kiezers van Open VLD. Net op deze twee lijsten werd een heel sterke personificatie gemeten. Van alle kiezers die op deze lijsten per voorkeur stemden, bracht immers respectievelijk 86,3% ook op Letermé en 87,2% op Verhofstadt een voorkeurstem uit. Deze sterke personificatie heeft blijkbaar als effect dat meer kiezers per voorkeurstemmen, maar gemiddeld voor minder kandidaten.

Alle andere partijen kennen een toename van het gebruik van de meervoudige voorkeurstemmen. In Franstalig België is CDH zowel voor de Kamer als de Senaat koploper, terwijl de PS voor beide verkiezingen het minst aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet laat noteren.

E. Op zoek naar verklaringen

Een eerste mogelijke verklaring voor het groter aantal voorkeurstemmen per stembiljet kan gevonden worden in de verhoogde bekendheid van de mogelijkheid om

een meervoudige voorkeurstem uit te brengen. Deze maatregel werd in 1995 ingevoerd, maar kreeg toen slechts relatief weinig aandacht in de pers. Sindsdien is de kiezer door de opeenvolging van verkiezingen geleidelijk aan meer vertrouwd geraakt met deze mogelijkheid. Een nieuwe maatregel heeft blijkbaar enkele verkiezingen nodig om bekend te raken bij een breed publiek.

Een andere verklaring kan gevonden worden in het feit dat partijen in de grote kieskringen (hetzij op provinciaal niveau voor de Kamer, hetzij op regionaal niveau voor de Senaat) hun boegbeelden uitspelen in combinatie met verschillende lokaal bekende kandidaten. Onderzoek naar de spreiding van voorkeurstemmen heeft uitgewezen dat bij de verkiezingen van 2003 en 2004 heel wat kandidaten een lokale inplanting hadden en dat steeds meer dan 60% van de verkozenen lokaal sterk ingeplant was.²³ Dit wijst erop dat lokaal gekende kandidaten ook in grote kieskringen niet over het hoofd worden gezien door de kiezer. Een kiezer brengt een voorkeurstem uit voor een nationaal bekende kandidaat, die meestal de lijsttrekker is, maar kijkt daarna ook naar de lokaal gekende kandidaten en geeft ook aan hen een voorkeurstem. Hierdoor neemt het aantal naamstemmen per voorkeurstembiljet toe.

Een derde verklaring kan gevonden worden in de vaststelling dat waar het percentage voorkeurstemmen daalt, het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per biljet stijgt. Het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet hangt dus omgekeerd samen met het percentage voorkeurstemmen. We hebben deze samenhang zowel op het niveau van de verkiezing als op het niveau van de kieskring als op het niveau van de partij teruggevonden. Voor een verklaring voor deze samenhang tasten we een beetje in het duister. Mogelijks zetten kiezers die slechts één persoon aanduiden makkelijkst de stap terug naar een lijststem. Bij een daling van het percentage voorkeurstemmen, zouden zij het zijn die een lijststem uitbrengen, waardoor de voorkeurstemmers die overblijven, gemiddeld genomen voor meer personen stemmen.

23. J.B. Pilet, B. Wauters, S. Fiers en P. Delwit, "De impact van de kieskringgrootte op de geografische vertegenwoordiging in België. Een onderzoek bij de federale en regionale verkiezingen van 2003 en 2004", in: *Burger, bestuur & beleid*, vol. 4, nr. 4, 2007, pp. 243-257.

IV. Verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde

Tot voor kort was de volgorde waarin de kandidaten op de lijst werden gepresenteerd van doorslaggevend belang. Van 1919 tot 1999 slaagde maar 30 van de 5019 Kamerleden (0,6%) erin om buiten de nuttige volgorde verkozen te raken.²⁴ Door de halvering van de voorraad lijststemmen en de vergroting van de kieskringen is dit evenwel veranderd.

Er bestaat wat onenigheid over wie meegeteld mag worden bij personen die buiten de nuttige lijstvolgorde verkozen zijn en wie niet. Kandidaten die niet op een verkiesbare plaats staan (bijvoorbeeld als lijstduwer) en toch verkozen geraken, horen uiteraard bij de verkozenen buiten de nuttige volgorde. Sommige onderzoekers tellen ook de kandidaten mee die op een verkiesbare plaats staan, maar erin slagen om voor hun beurt verkozen te raken. Het gaat dan bijvoorbeeld over een kandidaat op de derde plaats die als tweede verkozen raakt. Nog andere onderzoekers tellen er ook alle kandidaten bij die geen lijststemmen nodig hadden om het cijfer van verkiesbaarheid te bereiken. Ze zijn dus verkozen zonder gebruik te maken van de overdracht van de lijststemmen.

Wij opteren ervoor om enkel die kandidaten weer te geven die als de nuttige volgorde zou gerespecteerd zijn niet verkozen zouden geweest zijn. Dit ligt het meest in de lijn met vorige onderzoeken. Een plaats bovenaan de lijst is bovendien niet enkel interessant om te kunnen genieten van de overdracht van lijststemmen, het levert automatisch ook meer voorkeurstemmen op.²⁵ Wanneer een lijst vier zetels haalt, bestaat de nuttige volgorde dus uit de eerste vier plaatsen, waarbij het niet uitmaakt of de derde kandidaat zijn zetel als tweede, als derde of als vierde haalt. Een kandidaat die vijfde op de lijst staat en alsnog verkozen raakt, is wel verkozen buiten de nuttige volgorde.

24. W. Dewachter, "Enkele beschouwingen over de geldigheid van de Belgische kiesstelsels", in: *Academiae Analecta*, 1988, nr.1, pp. 104-107 en B. Wauters, "Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003", in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2-3, 2003, pp. 401-428.

25. B. Geys en B. Heyndels, "Ballot Layout Effects in the 1995 Elections of the Brussels' Government", in: *Public Choice*, 2003, vol. 116, no. 1-2, pp. 147-164 en B. Maddens, B. Wauters, J. Noppe en S. Fiers, "Effects of Campaign Spending in an Open List PR System: The 2003 Legislative Elections in Flanders/Belgium", in: *West European Politics*, 2006, vol. 29, no. 1, pp. 161-168.

In totaal zijn er 17 Kamerleden en 9 senatoren buiten de nuttige volgorde verkozen. In 2003 waren dit resp. 17 Kamerleden en 5 senatoren.²⁶ Dit zijn er heel wat meer dan voor de kieswethervorming van 2002 toen bijna niemand buiten nuttige volgorde verkozen werd. Het grote aantal verkozenen buiten de nuttige volgorde heeft vanzelfsprekend te maken met de halvering van het gewicht van de lijststemmen. Daardoor is de voorraad lijststemmen waaruit kandidaten in volgorde van hun plaats op de lijst kunnen putten, sneller opgebruikt.

Ten opzichte van 2003 is er voor de Kamer sprake van een status quo. Dat is het gevolg van twee tegengestelde tendensen. Men zou een stijging verwachten door het feit dat er nu veel meer ministers en partijtopfiguren zoals Kris Peeters, Marc Verwilghen, Patrick Janssens, Herman De Croo en Philip Dewinter als lijstduwer opkwamen, terwijl vroeger de partijkopstukken meestal bovenaan de lijst stonden. Ze doen dit enerzijds omdat ze de lijst enkel willen steunen en geen ambitie hebben om hun mandaat op te nemen. Anderzijds zijn kiezers en kandidaten nu al meer vertrouwd met het fenomeen van het doorbreken van de lijstvolgorde. Eerder dan zich te mengen in een moeilijke strijd voor de topplaatsen op de lijst, nemen deze (sub)topfiguren genoeg met een lijstduwerplaats in de wetenschap dat ze een goede kans maken om toch verkozen te geraken. Hierdoor neemt de kans dat een goedscorende kandidaat de lijstvolgorde gaat doorbreken toe.

Daartegenover staat dat het vooral in grote kieskringen is, waar partijen veel zetels halen, dat de nuttige volgorde doorbroken wordt. Dit komt duidelijk tot uiting bij verkiezingen voor de Duitstalige Gemeenschapsraad en voor de Brusselse Hoofdstedelijke Raad, waar de nuttige volgorde herhaaldelijk doorbroken wordt.²⁷ De grootte van de partij (de 'party magnitude') is hierbij een cruciale variabele. In kieskringen waar een partij slechts één of twee verkozenen heeft, wordt de nuttige volgorde hoogst uitzonderlijk doorbroken; in kieskringen waar een partij veel zetels haalt, gebeurt dit vaker. Tegenover 2003 halen aan Vlaamse kant meer partijen een zetel in de Kamer. Groen! komt terug en LDD doet zijn intrede. Dit betekent dat er minder zetels per partij zijn, waardoor het aantal lijstbrekers afneemt.

26. Zonder Jean-Marie Dedecker (VLD, Senaat), Marc Wilmots (MR, Senaat) en Philippe Monfils (MR, Kamer) die in 2003 wel over een kandidaat voor hen 'sprongen' zonder dat die kandidaat daardoor niet verkozen raakte. Volgens de hier aangehaalde definitie zijn ze niet buiten de nuttige volgorde verkozen.

27. B. Wauters, K. Weekers en J.-B. Pilet, "Het gebruik van de voorkeurstem bij de regionale en Europese verkiezingen van 13 juni 2004", in: *Res Publica*, Vol. XLVI, Nr. 2-3, 2004, pp. 381-415.

TABEL XII. Verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde bij de verkiezingen van 10 juni 2007.

Kieskring	Naam	Voornaam	Partij	Plaats op lijst
K Antwerpen	Peeters*	Kris	CD&V-N-VA	lijstduwer
K Antwerpen	Van Campenhout	Ludo	Open VLD	lijstduwer
K Antwerpen	Janssens*	Patrick	SPA-Spirit	lijstduwer
K Antwerpen	Dillen*	Marijke	Vlaams Belang	lijstduwer
K Limburg	Sauwens*	Johan	CD&V-N-VA	lijstduwer
K Limburg	Claes*	Hilde	SPA-Spirit	lijstduwer
K Oost-Vlaanderen	Uyttersprot	Ilse	CD&V-N-VA	lijstduwer
K Oost-Vlaanderen	De Padt	Guido	Open VLD	6 ^e
K Oost-Vlaanderen	De Croo	Herman	Open VLD	lijstduwer
S Nederlands kiescollege	Brepoels*	Frieda	CD&V-N-VA	24 ^e
S Nederlands kiescollege	Schouppe	Etienne	CD&V-N-VA	lijstduwer
S Nederlands kiescollege	De Gucht	Jean-Jacques	Open VLD	10 ^e
S Nederlands kiescollege	Verwilghen	Marc	Open VLD	lijstduwer
S Nederlands kiescollege	Anciaux*	Bert	SPA-Spirit	lijstduwer
S Nederlands kiescollege	Dewinter*	Filip	Vlaams Belang	lijstduwer
K Brussel-Halle-Vilvoorde	Clerfayt	Bernard	MR	lijstduwer
K Brussel-Halle-Vilvoorde	Picqué*	Charles	PS	lijstduwer
K Henegouwen	Crucke	Jean-Luc	MR	lijstduwer
K Henegouwen	Thiébaut	Eric	PS	17 ^e
K Henegouwen	Dupont	Christian	PS	lijstduwer
K Luik	Jamar*	Hervé	MR	lijstduwer
K Luik	Jeholet ²⁸	Pierre-Yves	MR	5 ^e
K Luik	Mathot	Alain	PS	lijstduwer
S Frans kiescollege	Destexhe	Alain	MR	6 ^e
S Frans kiescollege	Michel*	Louis	MR	lijstduwer
S Frans kiescollege	Busquin*	Philippe	PS	lijstduwer

* heeft zijn/haar mandaat niet opgenomen

28. Strikt genomen is Pierre-Yves Jeholet niet buiten de nuttige volgorde verkozen. De MR behaalt in de kieskring Luik vijf verkozenen. Normaal gezien staat Pierre-Yves Jeholet (5de op de lijst) dan op een verkiesbare plaats en heeft hij geen nood aan een doorbreken van de nuttige volgorde. Hij wordt evenwel als vierde verkozen en springt daarmee over de nummer 4 op de lijst, Caroline Cassart-Mailleux, die niet verkozen raakt. Lijstduwer Hervé Jamar haalt immers de 5de zetel binnen. Het 'springen' over de andere kandidaat was hier echt nodig om verkozen te geraken, vandaar dat Jeholet tot de verkozenen buiten de nuttige volgorde wordt gerekend.

We zien dat het uiteindelijke aantal lijstbrekers zo een resultaat is van een samenspel tussen psychologische factoren (reacties van kiezers en kandidaten) en mechanische factoren (aantal partijen).²⁹

Het was de bedoeling om door de halvering van het gewicht van de lijststem de kiezer meer inspraak te geven in wie verkozen wordt.³⁰ Op het eerste gezicht lijkt dat gelukt, maar bij nader inzien moet dit toch sterk gerelativeerd worden. Immers 7 van de 17 Kamerleden en 5 van de 9 senatoren die werden verkozen buiten de nuttige volgorde hebben hun mandaat niet opgenomen. Het gaat om respectievelijk 41% voor de Kamer en 55% voor de Senaat. In 2003 deed dit fenomeen zich ook voor, maar bleef dit beperkt tot één derde van de verkozenen buiten de nuttige volgorde. Deze personen verkozen hun lopende mandaten van regionaal minister of regionaal of Europees parlamentslid. Zij werden opgevolgd door opvolgers, bij wie de nuttige volgorde ook weer speelde. De vaststelling dat de kiezer meer inspraak kan hebben, moet derhalve dan ook op zijn minst genuanceerd worden.

v. Voorkeurstemmen vergelijken: een nieuwe formule

De eerste dagen na de verkiezingen barst er steevast een discussie los over welke kandidaat het best gescoord heeft qua voorkeurstemmen en wie er op vooruit gaat ten opzichte van de vorige verkiezingen en wie achteruit.

Om voorkeurstemmen tussen kandidaten over de grenzen van partijen en kieskringen heen te vergelijken heeft Dewachter al in 1967 een formule ontwikkeld, de zgn. 500-schaal.³¹ De formule heeft als voordeel dat ze een combinatie is van zowel relatieve als absolute cijfers. De formule gaat als volgt:

$$\frac{\text{voorkeurstemmen}}{500} + \frac{\text{voorkeurstemmen} * 100}{\text{stemcijfer}}$$

Daarnaast kan ook met de 1000-schaal gewerkt worden, waarbij gedeeld wordt door 1000 in plaats van door 500. Voor de Senaat wordt omwille van de grootte van de kieskringen sinds 1995 met een gecorrigeerde 500-schaal gewerkt waar-

29. M. Duverger, *Les Partis Politiques*, Parijs: Colin, 1958, pp. 246–258.

30. “De brug naar de éérentwintigste eeuw”, Regeerakkoord van de regering Verhofstadt I, 7/7/1999, pp. 3–4.

31. W. Dewachter, “Over het rekenen met de voorkeurstemmen in de wetgevende verkiezingen”, *Politica*, vol. 9, nr. 3, 1967, pp. 205–217.

bij wordt gedeeld door 5×500 .³² Het aanpassen van de schaal voor verkiezingen met zeer grote kieskringen geeft al aan dat er mogelijk een probleem is met deze schaal. Dewachter schrijft zelf in 1967: "Het is duidelijk dat bij het construeren van de 1000-voorkeurschaal twee tamelijk arbitraire beslissingen werden genomen: enerzijds het delen van het aantal voorkeurstemmen door 1000 en anderzijds het ongewogen (...) samentellen van absolute en relatieve cijfers en percentages. Discussie hierover blijft derhalve altijd mogelijk. Maar deze discussie kan maar geldig gebeuren aan de hand van berekeningen of onderzoek terzake."³³

Door de verschillende keshervormingen doorheen de jaren zijn een aantal uitgangspunten van deze formule op de helling komen te staan. Zo is één van de argumenten om te kiezen voor een gemengde schaal met absolute en relatieve elementen dat zo de binnenpartij-competitie voor voorkeurstemmen onder controle kan gehouden worden.³⁴ Door het invoeren van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen vanaf de parlementsverkiezingen van 1995, heeft deze binnenpartij-competitie veel van zijn scherpte verloren. Een voorkeurstem voor de ene kandidaat sluit een voorkeurstem voor een andere niet uit. Ten tweede heeft de vergroting van de kieskringen (zowel voor Kamer als voor Senaat) ervoor gezorgd dat de premisse die aan de basis ligt van het construeren van de partiële intervallschaal niet langer geldig is. Deze premisse stelt dat 500 voorkeurstemmen (of 1000 voorkeurstemmen in het geval van de 1000-schaal of 2500 stemmen voor de 2500-schaal) ongeveer overeenkomen met 1% van de voorkeurstemmen van de partij. Dat dit helemaal niet meer het geval is, toont volgende berekening voor de Senaatslijst van CD&V – N-VA. Er werden op de lijst in totaal 2.409.730 voorkeurstemmen uitgebracht. In dit geval betekenen 2.500 voorkeurstemmen dus slechts 0,1% van dit totaal. Daarnaast is het ook zo dat als de 500-schaal wordt toegepast voor Kamer en Senaat, ze niet meer in staat is om het effect van de grootte van de partij voldoende onder controle te houden, terwijl het toch de bedoeling was om door middel van de schaal voorkeurstemmen over kieskringen en partijen heen te vergelijken. De correlatiecoëfficiënt tussen de scores op de 500-schaal en het stemcijfer van de partij bedraagt voor alle Kamer- en Senaatskandidaten 0.39 ($p < 0.001$).

Er lijkt dus nood te zijn aan een nieuwe formule. In plaats van een formule op te stellen en dan na te gaan of de uitkomst van de formule samenhangt met de grootte van de partij of van de kieskring,³⁵ zijn we omgekeerd te werk gegaan. We hebben

32. J. Smits en I. Thomas, "Het gebruik van de meervoudige voorkeurstem bij de parlementsverkiezingen van 21 mei 1995", *Res Publica*, vol. XL, nr. 1, 1998, pp. 151-154.

33. W. Dewachter, *a.w.*, p. 213.

34. W. Dewachter, *a.w.*, p. 209.

35. Zie: J. Smits & I. Thomas, *a.w.*, pp. 151-154.

eerst een multiple lineaire regressie geschat met het aantal voorkeurstemmen als afhankelijke variabele. Er zijn vele variabelen die mogelijk een invloed uitoefenen op het aantal voorkeurstemmen: media-aandacht, plaats op de lijst, campagne-uitgaven, ...³⁶ Wij beperken ons hier tot twee mechanische elementen uit het kiesstelsel, namelijk het stemcijfer van de partij en de kieskringgrootte.³⁷ Zij fungeren als onafhankelijke variabelen. Op basis van de regressievergelijking kunnen we een verwachte waarde berekenen. Deze verwachte waarde bekomen we als we de regressiecoëfficiënten invullen. Deze regressievergelijking gaat voor de Kamer- en Senaatverkiezingen van 2007 als volgt: $2110,676 + (0,054 * \text{stemcijfer van de partij in de kieskring}) - 0,002 * \text{kieskringgrootte}$.

De nieuwe formule voor het vergelijken van voorkeurstemmen gaat gewoon het aantal voorkeurstemmen van een kandidaat vergelijken met deze verwachte waarde op basis van kieskringgrootte en het stemcijfer van de partij. De nieuwe formule is gelijk aan het aantal voorkeurstemmen min de verwachte waarde zoals berekend door de regressievergelijking. Het is met andere woorden de 'error term' uit onze regressievergelijking. Een consequentie van het hanteren van deze formule is dat kandidaten ook een negatieve score kunnen behalen. Dit is het geval als het behaalde voorkeurstemmenaantal kleiner is dan de verwachte waarde op basis van grootte van de partij en grootte van de kieskring.

Deze nieuwe formule heeft een aantal voor- en nadelen. Door te vertrekken van de regressievergelijking wordt gecontroleerd voor het effect van de grootte van de kieskring en van de grootte van de partij. Het grootste voordeel is dat hierdoor de formule onafhankelijk van deze effecten kan berekend worden. Er is geen samenhang tussen de nieuwe formule enerzijds en de kieskringgrootte en het stemcijfer van de partij anderzijds (zie Tabel XIII). Voor de 500-schaal is die samenhang er wel. Met de nieuwe formule wordt het terug mogelijk om voorkeurstemmen tussen Kamer en Senaat te vergelijken. De tabel toont ook aan dat er een sterke samenhang is tussen het aantal voorkeurstemmen en de nieuwe formule, wat uiteraard de bedoeling is. Merk op dat dit ook voor de 500-schaal het geval is. Ook deze schaal is een goede graadmeter voor het aantal voorkeurstemmen. Als neutrale vergelijkingsbasis is deze schaal echter minder geschikt omdat ze samenhangt met de grootte van de partij en de grootte van de kieskring.

36. B. Maddens, B. Wauters, J. Noppe en S. Fiers, *a.w.*, pp. 161-168; B. Maddens, K. Weekers, S. Fiers en I. Vanlangenakker, "Op zoek naar een verklaring voor persoonlijke score van kandidaten bij lokale verkiezingen", *Res Publica*, vol. XLIX, nr. 1, 2007, pp. 132-149.

37. Het toevoegen van verwante variabelen aan het model, zoals totaal aantal voorkeurstem-biljetten voor de partij in die kieskring of totaal aantal voorkeurstemmen voor de partij in die kieskring, levert geen significante effecten op.

Er zijn evenwel ook twee nadelen verbonden aan deze formule. Ten eerste kan de formule variëren van verkiezing tot verkiezing. De relatie tussen enerzijds het aantal voorkeurstemmen en anderzijds het stemcijfer van de partij en de kieskringgrootte ligt niet voor de eeuwigheid vast, maar verschilt verkiezing per verkiezing. Het is pas na een analyse van een ganse reeks verkiezingen, waarbij telkens een regressievergelijking dient berekend te worden, dat met zekerheid een bepaalde formule kan vastgelegd worden. Dat titanenwerk is binnen het bestek van dit onderzoek niet haalbaar. We hebben wel de resultaten van de federale verkiezingen van 2003 erbij gehaald en daar dezelfde oefening gemaakt. We komen daar volgende regressievergelijking uit: $1742.64 + 0.047 * \text{stemcijfer} - 0.001 * \text{kieskringgrootte}$. Deze vergelijking wijkt slechts licht af van de vergelijking die we voor 2007 berekend hebben. Als we de kandidaten van 2003 en 2007 samen in de analyse brengen, dan bekomen we deze regressievergelijking: $1953.81 + 0.051 * \text{stemcijfer} - 0.002 * \text{kieskringgrootte}$. De formule wordt weer berekend door het effectieve aantal voorkeurstemmen af te trekken van de verwachte waarde berekend op basis van de regressievergelijking. Door meerdere verkiezingen in de analyse op te nemen, counteren we gedeeltelijk de kritiek dat de formule aan sterke variatie onderhevig is.

TABEL XIII. Correlatiecoëfficiënten tussen aantal voorkeurstemmen (VKST), stemcijfer van de partij, totaal aantal stemmen per kieskring (totkk), 500-schaal en de nieuwe formule berekend op basis van de resultaten voor Kamer en Senaat 2007 (nieuwform).

		Correlations				
		VKST	stemcijfer	totkk	500-schaal	nieuwform
VKST	Pearson Correlation	1	.420**	.294**	.995**	.903**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000
	N	1913	1913	1913	1913	1913
stemcijfer	Pearson Correlation	.420**	1	.787**	.385**	-.009
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.709
	N	1913	1913	1913	1913	1913
totkk	Pearson Correlation	.294**	.787**	1	.258**	-.011
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.629
	N	1913	1913	1913	1913	1913
500-schaal	Pearson Correlation	.995**	.385**	.258**	1	.913**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000
	N	1913	1913	1913	1913	1913
nieuwform	Pearson Correlation	.903**	-.009	-.011	.913**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.709	.629	.000	
	N	1913	1913	1913	1913	1913

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Een tweede nadeel ten opzichte van de 500-schaal is dat deze laatste vrij eenvoudig te berekenen was. Met de niet-afgeronde getallen die bovendien nog cijfers na de komma hebben, is dit voor de nieuwe formule niet het geval. Dit kan opgelost worden door de regressievergelijking die voor de kandidaten van 2003 en 2007 werd opgesteld, af te ronden. We bekomen dan volgende definitieve formule:

$$\text{Nieuwe formule} = \text{voorkeurstemmen} - \left(2000 + \frac{5 * \text{stemcijfer}}{100} - \frac{2 * \text{kieskringgrootte}}{1000} \right)$$

Zoals Tabel XIV laat zien, vertoont de nieuwe formule geen significante samenhang met de kieskringgrootte en het totaal aantal stemmen per partij.

TABEL XIV. Correlatiecoëfficiënten tussen aantal voorkeurstemmen (VKST), stemcijfer van de partij, totaal aantal stemmen per kieskring, 500-schaal en de nieuwe formule berekend op basis van resultaten voor Kamer en Senaat 2003 en 2007 (nieuwform).

		Correlations				
		VKST	stemcijfer	totkk	500-schaal	nieuw form
VKST	Pearson Correlation	1	.420**	.294**	.995**	.919**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000
	N	1913	1913	1913	1913	1913
stemcijfer	Pearson Correlation	.420**	1	.787**	.385**	.032
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.164
	N	1913	1913	1913	1913	1913
totkk	Pearson Correlation	.294**	.787**	1	.258**	.021
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.366
	N	1913	1913	1913	1913	1913
500-schaal	Pearson Correlation	.995**	.385**	.258**	1	.928**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000
	N	1913	1913	1913	1913	1913
nieuwform	Pearson Correlation	.919**	.032	.021	.928**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.164	.366	.000	
	N	1913	1913	1913	1913	1913

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

In de tabel in bijlage wordt de nieuwe formule gebruikt voor gekozenen voor Kamer en Senaat. Voor de volledigheid worden voor de Kamer en voor de Senaat ook nog respectievelijk de 500- en de 1000-schaal en de 2500-schaal gebruikt.

De drie Vlaamse kandidaat-premiers, die allen opkwamen voor de Senaat, scoeren het best volgens de nieuwe formule. Yves Leterme (CD&V - N-VA) gaat Guy

Verhofstadt (Open VLD) en Johan Vande Lanotte (SP.A-Spirit) vooraf. Over het algemeen zijn er veel Senaatskandidaten te vinden in de top-10. De best scorende kandidaat voor de Kamer is Elio Di Rupo (PS) op de zesde plaats, gevolgd door Inge Vervotte (CD&V – N-VA) op 8 en Didier Reyners (MR) op 13.

De sterke vertegenwoordiging van SP.A in de top van de voorkeurstemmen³⁸ lijkt verleden tijd te zijn. De eerste kandidaat van SP.A na Johan Vande Lanotte, is Freya Van den Bossche, die pas op de 26ste plaats staat. De eerste kandidaat van Ecolo, Isabelle Durant, staat op de 14de plaats en Vera Dua, de best scorende kandidaat van Groen! komt op 22ste plaats. Jean-Marie Dedecker is met zijn 28ste plaats de hoogstgeplaatste kandidaat van zijn partij LDD. Onderaan de rangorde staan opmerkelijk veel PS-kandidaten en Vlaams Belang-kandidaten. Ondanks het feit dat ze relatief weinig voorkeurstemmen behaalden, raakten ze toch verkozen.

De 500-, 1000- en 2500-schaal geeft qua rangorde een gelijkaardig beeld als de door ons ontworpen formule. Het voordeel van deze formule is wel dat er een grotere variatie is in de schaalscore, waardoor de onderlinge verhoudingen nog verduidelijkt worden. Dit laatste wordt geïllustreerd door te kijken naar de score van Daerden en De Gucht. Met de 500-schaal bekleden ze respectievelijk plaats vier en vijf van de Kamerkandidaten met scores van 232,2 en 232,0. Door gebruik te maken van de nieuwe schaal wisselen ze van plaats en is er een verschil te zien tussen beide scores van meer dan 1600 ‘punten’. De topdrie voor de Kamerverkiezingen is net als de topvijf van de Senaatsverkiezingen helemaal dezelfde als men gebruik maakt van de oude of de nieuwe schaal.

vi. Besluit

De federale verkiezingen van 2007 hebben grote verschuivingen teweeg gebracht wat betreft het gebruik van de voorkeurstem. Voor het eerst sinds lang werd de stijgende tendens in het voorkeurstemgebruik doorbroken en werden er minder voorkeurstembiljetten geteld in relatie tot het totaal aantal stembiljetten in vergelijking met de vorige verkiezingen. Voor de Kamer daalde het voorkeurstemmengebruik met 5,2% en voor de Senaatsverkiezing lag dit percentage zelfs 9,1% lager. Deze daling is te zien in bijna alle kieskringen (met uitzondering van Luik) en bij bijna alle partijen (met uitzondering van PS in de Kamer en CD&V – N-VA in de Senaat).

38. B. Wauters, “Het gebruik van voorkeurstemmen bij de federale parlementsverkiezingen van 18 mei 2003”, in: *Res Publica*, Vol. XLV, Nr. 2–3, 2003, pp. 421–428.

Voor deze historische daling zijn een aantal mogelijke verklaringen. Op de eerste plaats scoren partijen met relatief weinig voorkeurstemmers, Groen!, Ecolo en Lijst Dedecker meer bepaald, beter in deze verkiezingen dan in 2003. Omdat ze meer stemmen halen, wegen hun lijststemmen zwaarder door in het geheel. Het lijkt zo te zijn dat wanneer kiezers van partij veranderen, ze ook het voorkeurstemgedrag dat samenhangt met hun nieuwe partij overnemen. In de tweede plaats concentreerden een aantal partijen hun campagne rond hun kandidaat-premiers. In Vlaanderen waren deze te vinden op de Senaatslijst – Leterme (CD&V – N-VA), Verhofstadt (Open VLD) en Vande Lanotte (SP.A-Spirit), in Franstalig België op de Kamerlijsten – Di Rupo (PS) en Reynders (MR). Door het feit dat er geen dubbele kandidaatstellingen meer mogelijk waren op lijsten van Kamer en Senaat, werden in Vlaanderen de belangrijke plaatsen op de Kamerlijsten ingevuld door relatief minder bekende politici. In Wallonië was dit het geval voor de Senaat. Wie voor een bepaalde kandidaat-premier wou stemmen, kon dit dus niet altijd doen en zocht bijgevolg meer zijn toevlucht tot een lijststem. Een laatste mogelijke verklaring zoekt de verklaring voor de terugval in de vergelijking die gemaakt wordt met 2003. Mogelijk piekte het percentage voorkeurstemmen toen uitzonderlijk en is 2007 niets meer dan een normalisatie tot de situatie van 1999. Onderzoek bij toekomstige verkiezingen zal hier meer uitsluitsel over moeten geven.

Naast deze opvallende daling van het aantal voorkeurstemmen, blijkt het wel zo te zijn dat die kiezers die toch opteren om per voorkeurstem te stemmen, gemiddeld meer kandidaten aanduiden dan bij vorige verkiezingen. Deze stijgende tendens houdt dus wel stand en zien we in elke kieskring en bij bijna elke partij (met uitzondering van CD&V-N-VA in Kamer en Senaat en Open VLD in de Senaat). Een eerste mogelijke verklaring hiervoor kan gevonden worden in de verhoogde bekendheid van de mogelijkheid om een meervoudige voorkeurstem uit te brengen. Deze maatregel werd in 1995 ingevoerd. Een andere verklaring kan gevonden worden in de vaststelling dat partijen naast hun boegbeelden ook verschillende lokaal bekende kandidaten uitspelen. Onderzoek bij de verkiezingen van 2003 en 2004 heeft uitgewezen dat ook deze lokale kandidaten heel wat stemmen aantrekken. Een kiezer die voor zowel nationale als lokale kandidaten wil stemmen, brengt meerdere voorkeurstemmen per biljet uit. Tot slot is er de vaststelling dat waar het percentage voorkeurstemmen daalt, het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per biljet stijgt. Het gemiddeld aantal voorkeurstemmen per voorkeurstembiljet en het percentage voorkeurstemmen lijken dus twee zijden van dezelfde medaille te zijn. Mogelijk zetten voorkeurstemmers die slechts één kandidaat aanduiden het makkelijkst de stap naar een lijststem. Door de daling van het percentage voorkeurstemmen bij deze verkiezing, kon het gemiddeld aantal naamstemmen per biljet verder toenemen.

Er is ten derde, net als in 2003, een groot aantal verkozenen buiten de nuttige volgorde. Daar waar dit in het verleden zelden of nooit gebeurde, zijn er nu voor de Kamer 17 en voor de Senaat 9 verkozenen buiten de nuttige lijstvolgorde. Ten opzichte van 2003 komt dit neer op een status quo. Dit is het resultaat van twee tegengestelde tendensen. Enerzijds is er de betere bekendheid van de maatregel: we zien dat partijen, kandidaten en kiezers hier bewust op inspelen. Veel meer dan vroeger staan er nu bekende figuren en uittredende parlementsleden onderaan de lijst in de wetenschap dat de kansen veel groter zijn dan vroeger om op die plaats alsnog verkozen te geraken. Anderzijds ligt de 'party magnitude' (het gemiddeld aantal zetels per partij) door de (her)intrede van Groen! en Lijst Dedecker een stuk lager dan in 2003. Als er in een kieskring minder zetels per partij te verdelen zijn, neemt ook de kans af dat er veel gekozenen buiten de nuttige volgorde zijn. Net als in 2003 moeten we vaststellen dat heel wat lijstbrekers hun mandaat niet hebben opgenomen. Vanuit het oogpunt van een grotere inspraak van de burger is dit een ontgoocheling.

We hebben tot slot in dit artikel een nieuwe schaal proberen te ontwikkelen die toelaat om voorkeurstemmenaantallen met elkaar te vergelijken over assemblees, kieskringen en partijen heen. Hiervoor hebben we een multiple regressievergelijking geschat, waarbij kieskringgrootte en partijgrootte fungeerden als verklarende variabelen voor het aantal voorkeurstemmen van een kandidaat. De 'error term', zijnde het verschil tussen de voorspelde en effectieve waarde, vormt zo een indicatie van de electorale aantrekkingskracht van een kandidaat.

BIJLAGE: De verkozen parlementsleden en hun voorkeurstemmen

	Naam	Voornaam	Vks	Partij	Kieskring	Verschrift Score
1	Leterme	Yves	796521	CD&V-N-VA	S N	738331,8
2	Verhofstadt	Guy	493355	Open VLD	S N	458436,2
3	Vande Lanotte	Johan	306949	SP.A-spirit	S N	279862,1
4	Michel	Louis	232328	MR	S F	194592,1
5	Vanhecke	Frank	219218	Vlaams Blok	S N	186009,1
6	Di Rupo	Elio	138276	PS	K Henegouwen	125056,9
7	Lizin	Anne-Marie	148927	PS	S F	118038,3
8	Vervotte	Inge	133830	CD&V-N-VA	K Antwerpen	117689,2
9	De Decker	Armand	145198	MR	S F	107462,1
10	Delvaux	Anne	115729	CDH	S F	99238,3
11	Dewinter	Filip	128821	Vlaams Blok	S N	95612,1
12	Delpérée	Francis	109399	CDH	S F	92908,3
13	Reynders	Didier	102762	MR	K Luik	92476,0
14	Durant	Isabelle	108105	ECOLO	S F	91883,6
15	De Gucht	Karel	95628	Open VLD	K Oost-Vlaanderen	83834,9
16	Daerden	Michel	92922	PS	K Luik	82148,4
17	De Crem	Pieter	94705	CD&V-N-VA	K Oost-Vlaanderen	81628,0
18	Van Parys	Tony	133801	CD&V-N-VA	S N	75611,8
19	Annemans	Gerolf	88154	Vlaams Blok	K Antwerpen	74929,3
20	Bogaert	Hendrik	87658	CD&V-N-VA	K West-Vlaanderen	73521,1
21	Van dermeersch	Anke	103993	Vlaams Blok	S N	70784,1
22	Dua	Vera	73226	Groen!	S N	67348,7
23	Vandeurzen	Jo	71235	CD&V-N-VA	K Limburg	61454,4
24	Chastel	Olivier	67180	MR	K Henegouwen	56671,5
25	Moureaux	Philippe	82821	PS	S F	51932,3
26	Van den Bossche	Freya	58987	SP.A-spirit	K Oost-Vlaanderen	51212,4
27	Van Quickenborne	Vincent	54968	Open VLD	K West-Vlaanderen	47913,6
28	Dedecker	Jean-Marie	51120	LDD	K West-Vlaanderen	46207,4
29	Destexhe	Alain	79813	MR	S F	42077,1
30	De Clerck	Stefaan	54243	CD&V-N-VA	K West-Vlaanderen	40106,1
31	De Croo	Herman	48930	Open VLD	K Oost-Vlaanderen	37136,9
32	Schouppe	Etienne	95068	CD&V-N-VA	S N	36878,8
33	Dewael	Patrick	41544	Open VLD	K Limburg	35637,7
34	Maingain	Olivier	45439	MR	K Brussel-Halle-Vilvoorde	35477,1
35	Michel	Charles	42088	MR	K Waals-Brabant	35367,8
36	Vanvelthoven	Peter	40348	SP.A-spirit	K Limburg	33935,0
37	Landuyt	Renaat	40583	SP.A-spirit	K West-Vlaanderen	33602,3
38	Laruelle	Sabine	39763	MR	K Namen	33499,1
39	Anciaux	Bert	60349	SP.A-spirit	S N	33262,1
40	Somers	Bart	41974	Open VLD	K Antwerpen	33256,7
41	Coveliers	Hugo	66191	Vlaams Blok	S N	32982,1

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

42	De Gucht	Jean-Jacques	66942	Open VLD	S	N	32023,2
43	Milquet	Joëlle	33043	CDH	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	28767,5
44	Janssens	Patrick	37626	SPA-spirit	K	Antwerpen	28628,8
45	Busquin	Philippe	59284	PS	S	F	28395,3
46	Verwilghen	Marc	62443	Open VLD	S	N	27524,2
47	Onkelinx	Laurette	33549	PS	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	27408,2
48	Van Rompuy	Herman	31403	CD&V-N-VA	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	25943,4
49	De Wever	Bart	41962	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	25821,2
50	Goutry	Luc	39684	CD&V-N-VA	K	West-Vlaanderen	25547,1
51	Temmerman	Marleen	52527	SPA-spirit	S	N	25440,1
52	Delacroix	Michel	29756	FN	S	F	25284,8
53	D'haeseleer	Guy	32983	Vlaams Blok	K	Oost-Vlaanderen	23868,6
54	Peeters	Kris	39754	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	23613,2
55	Wathelet	Melchior	28538	CDH	K	Luik	23343,2
56	Doomst	Michel	28415	CD&V-N-VA	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	22955,4
57	Tindemans	Elke	81015	CD&V-N-VA	S	N	22825,8
58	Sauwens	Johan	32245	CD&V-N-VA	K	Limburg	22464,4
59	Devlies	Carl	28069	CD&V-N-VA	K	Leuven	22141,0
60	Schoofs	Bert	27197	Vlaams Blok	K	Limburg	21268,6
61	Tobback	Bruno	25557	SPA-spirit	K	Leuven	21057,1
62	Muylle	Nathalie	35067	CD&V-N-VA	K	West-Vlaanderen	20930,1
63	Vankrunkelsven	Patrick	55691	Open VLD	S	N	20772,2
64	Van Ermen	Lieve	25462	LDD	S	N	20442,6
65	Vandenbergh	Hugo	78316	CD&V-N-VA	S	N	20126,8
66	Fonck	Catherine	25685	CDH	K	Henegouwen	19941,2
67	Van der Auwera	Liesbeth	29620	CD&V-N-VA	K	Limburg	19839,4
68	Arens	Josy	23511	CDH	K	Luxemburg	19386,3
69	Eerdeken	Claude	24103	PS	K	Namen	18866,3
70	Leyman	Peter	31557	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	18480,0
71	Coeme	Guy	29126	PS	K	Luik	18352,4
72	Lanjri	Nahima	76457	CD&V-N-VA	S	N	18267,8
73	Van Broeckhoven	Christine	26194	SPA-spirit	K	Antwerpen	17196,8
74	De Man	Filip	21313	Vlaams Blok	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	16961,2
75	Fournaux	Richard	54318	MR	S	F	16582,1
76	Picqué	Charles	22682	PS	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	16541,2
77	Collard	Philippe	20558	MR	K	Luxemburg	16363,5
78	Simonet	Marie-Dominique	21482	CDH	K	Luik	16287,2
79	Deseyn	Roel	30309	CD&V-N-VA	K	West-Vlaanderen	16172,1
80	Nollet	Jean-Marc	20362	ECOLO	K	Henegouwen	15907,6
81	Detiège	Maya	24767	SPA-spirit	K	Antwerpen	15769,8
82	Demotte	Rudy	28807	PS	K	Henegouwen	15588,0
83	Prévot	Maxime	18244	CDH	K	Namen	14338,4
84	Kindermans	Gerald	23854	CD&V-N-VA	K	Limburg	14073,4
85	Courtois	Alain	51615	MR	S	F	13879,1
86	Mathot	Alain	24574	PS	K	Luik	13800,4
87	Flahaut	André	16968	PS	K	Waals-Brabant	13352,6
88	Claes	Hilde	19686	SPA-spirit	K	Limburg	13273,0

89	Bultinck	Koen	19344	Vlaams Blok	K	West-Vlaanderen	13152,4
90	Genot	Zoé	17084	ECOLO	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	12912,3
91	Bellot	François	19150	MR	K	Namen	12886,1
92	Vautmans	Hilde	18664	Open VLD	K	Limburg	12757,7
93	Verstrepen	Jurgen	15782	LDD	K	Antwerpen	12361,0
94	Daras	José	28450	ECOLO	S	F	12228,6
95	Daems	Rik	16663	Open VLD	K	Leuven	12042,5
96	Vissers	Linda	17806	Vlaams Blok	K	Limburg	11877,6
97	Mahoux	Phillippe	42675	PS	S	F	11786,3
98	Brepoels	Fieda	69930	CD&V-N-VA	S	N	11740,8
99	van der Maelen	Dirk	19511	SP.A-spirit	K	Oost-Vlaanderen	11736,4
100	de Donnea	François-Xavier	21394	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	11432,1
101	Galant	Jacqueline	21743	MR	K	Henegouwen	11234,5
102	Almaci	Meyrem	14628	Groen!	K	Antwerpen	11025,6
103	Peumans	Jan	20257	CD&V-N-VA	K	Limburg	10476,4
104	De Block	Maggie	14486	Open VLD	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	10330,1
105	De Permentier	Corinne	20205	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	10243,1
106	Antoine	André	13149	CDH	K	Waals-Brabant	10008,2
107	Gerkens	Muriel	14866	ECOLO	K	Luik	9884,7
108	Clerfayt	Bernard	19813	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	9851,0
109	Jeholet	Pierre-Yves	20046	MR	K	Luik	9760,0
110	Verherstraeten	Servais	25610	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	9469,2
111	Reuter	Florence	19219	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	9257,0
112	Becq	Sonja	14655	CD&V-N-VA	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	9195,4
113	Tommelein	Bart	16220	Open VLD	K	West-Vlaanderen	9165,6
114	Dierick	Leen	22034	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	8957,0
115	Jamar	Hervé	19235	MR	K	Luik	8949,0
116	Salvi	Véronique	14647	CDH	K	Henegouwen	8903,2
117	Vercamer	Stefaan	21713	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	8636,0
118	Partyka	Katrien	14360	CD&V-N-VA	K	Leuven	8432,0
119	Bacquelaine	Daniel	18435	MR	K	Luik	8149,0
120	Cerexhe	Benoît	12331	CDH	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	8055,4
121	Marghem	Marie-Christine	18479	MR	K	Henegouwen	7970,5
122	Smeyers	Sarah	21015	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	7938,0
123	De Padt	Guido	19598	Open VLD	K	Oost-Vlaanderen	7804,9
124	Lijnen	Nele	42625	Open VLD	S	N	7706,2
125	Tilmans	Dominique	45047	MR	S	F	7311,1
126	Colen	Alexandra	20450	Vlaams Blok	K	Antwerpen	7225,3
127	De Rammelaere	Els	21324	CD&V-N-VA	K	West-Vlaanderen	7187,1
128	Perpète	André	10452	PS	K	Luxemburg	7016,8
129	Arena	Marie	20187	PS	K	Henegouwen	6967,9
130	De Bue	Valérie	13613	MR	K	Waals-Brabant	6892,8
131	Lahaye-Battheu	Sabien	13908	Open VLD	K	West-Vlaanderen	6853,6
132	Werbrouck	Ulla	11745	LDD	K	West-Vlaanderen	6832,4
133	Uyttersprot	Ilse	19864	CD&V-N-VA	K	Oost-Vlaanderen	6787,0
134	Tuybens	Bruno	14500	SP.A-spirit	K	Oost-Vlaanderen	6725,4

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

135	Douifi	Dalila	13559	SP.A-spirit	K	West-Vlaanderen	6578,3
136	Van Tittelboom - Van Cauter	Carina	18294	Open VLD	K	Oost-Vlaanderen	6500,9
137	Kitir	Meryame	12443	SP.A-spirit	K	Limburg	6030,0
138	Cocriamont	Patrick	9448	FN	K	Henegouwen	6012,0
139	della Faille de Leverghem	Katia	10308	Open VLD	K	Leuven	5687,5
140	Brotcorne	Christian	11330	CDH	K	Henegouwen	5586,2
141	De Vriendt	Wouter	8233	Groen!	K	West-Vlaanderen	5502,4
142	Van den Eynde	Francis	14238	Vlaams Blok	K	Oost-Vlaanderen	5123,6
143	Peeters	Jan	13966	SP.A-spirit	K	Antwerpen	4968,8
144	Goyvaerts	Hagen	8810	Vlaams Blok	K	Leuven	4921,6
145	Crucke	Jean-Luc	15406	MR	K	Henegouwen	4897,5
146	Lambert	Geert	31922	SP.A-spirit	S	N	4835,1
147	Bonte	Hans	7140	SP.A-spirit	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	4810,6
148	Avontroodt	Yolande	13517	Open VLD	K	Antwerpen	4799,6
149	Van Steenberghe	Gerda	13895	Vlaams Blok	K	Oost-Vlaanderen	4780,6
150	Jadin	Katrin	14765	MR	K	Luik	4479,0
151	De Maght	Martine	7832	LDD	K	Oost-Vlaanderen	4394,1
152	Van Hecke	Stefaan	7905	Groen!	K	Oost-Vlaanderen	4335,3
153	Versnick	Geert	15959	Open VLD	K	Oost-Vlaanderen	4165,9
154	Gilkinet	Georges	7705	ECOLO	K	Namen	4118,1
155	Van Campen- hout	Ludo	12802	Open VLD	K	Antwerpen	4084,6
156	Lecomte	Carine	7877	MR	K	Luxemburg	3682,5
157	Van der Straeten	Tinne	4898	Groen!	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	3438,4
158	Stevenheydens	Bruno	12440	Vlaams Blok	K	Oost-Vlaanderen	3325,6
159	Van Noppen	Flor	19268	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	3127,2
160	De Schamphe- laere	Mia	18783	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	2642,2
161	Mayeur	Yvan	8764	PS	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	2623,2
162	Verhaegen	Mark	18721	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	2580,2
163	Snoy et d'Oppuers	Thérèse	5635	ECOLO	K	Waals-Brabant	2263,0
164	Bruyninckx- Vandenhoudt	Agnes	8387	Vlaams Blok	K	West-Vlaanderen	2195,4
165	Henry	Philippe	7106	ECOLO	K	Luik	2124,7
166	Declercq-Robert	Maryse	6993	PS	K	Namen	1756,3
167	Moriau	Patrick	14908	PS	K	Henegouwen	1688,9
168	Valkeniers	Bruno	14897	Vlaams Blok	K	Antwerpen	1672,3
169	Van Linter	Greet	5630	Vlaams Blok	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	1278,2
170	Ducarme	Denis	11393	MR	K	Henegouwen	884,5
171	Vijnck	Dirk	2012	LDD	K	Leuven	683,7
172	Van Biesen	Luk	4827	Open VLD	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	671,0
173	Van den Bergh	Jef	16749	CD&V-N-VA	K	Antwerpen	608,2
174	Dillen	Marijke	13814	Vlaams Blok	K	Antwerpen	589,3
175	Boulet	Juliette	4843	ECOLO	K	Henegouwen	388,6
176	Lahssaini	Fouad	4555	ECOLO	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	383,3
177	Frédéric	André	10764	PS	K	Luik	-9,6

178	Ducarme	Daniel	9868	MR	K	Brussel-Halle-Vilvoorde	-94,0
179	Ceder	Jurgen	32567	Vlaams Blok	S	N	-641,9
180	Musin	Linda	9851	PS	K	Luik	-922,6
181	Schiltz	Willem-Frederik	7766	Open VLD	K	Antwerpen	-951,4
182	Flahaux	Jean-Jacques	9156	MR	K	Henegouwen	-1352,5
183	Lambert	Marie-Claire	9096	PS	K	Luik	-1677,7
184	Dupont	Christian	11387	PS	K	Henegouwen	-1832,1
185	De Bont	Rita	10852	Vlaams Blok	K	Antwerpen	-2372,7
186	Mortelmans	Jan	10342	Vlaams Blok	K	Antwerpen	-2882,7
187	Thiébaud	Eric	9965	PS	K	Henegouwen	-3254,1
188	Beke	Wouter	54251	CD&V-N-VA	S	N	-3938,2
189	Burgeon	Colette	9105	PS	K	Henegouwen	-4114,1
190	Ide	Louis	53592	CD&V-N-VA	S	N	-4597,2

KAMER						
Naam	Vks	Partij	kieskring	500	1000	
1	Di Rupo Elio	138.276	PS	Henegouwen	331,0	192,7
2	Vervotte Inge	133.830	CD&V-N-VA	Antwerpen	308,5	174,7
3	Reynders Didier	102.762	MR	Luik	259,4	156,6
4	Daerden Michel	92.922	PS	Luik	232,2	139,3
5	De Gucht Karel	95.628	Open VLD	Oost-Vlaanderen	232,0	136,3
6	De Crem Pieter	94.705	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	225,8	131,0
7	Annemans Gerolf	88.154	Vlaams Belang	Antwerpen	209,1	120,9
8	Bogaert Hendrik	87.658	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	207,2	119,5
9	Vandeurzen Jo	71.235	CD&V-N-VA	Limburg	182,6	111,4
10	Chastel Olivier	67.180	MR	Henegouwen	168,0	100,8
11	Dedecker Jean-Marie	51.120	LDD	West-Vlaanderen	158,8	107,7
12	Van den Bossche Freya	58.987	SP.A-spirit	Oost-Vlaanderen	156,1	97,2
13	Van Quickenborne Vincent	54.968	Open VLD	West-Vlaanderen	151,2	96,2
14	De Clerck Stefaan	54.243	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	128,2	74,0
15	Michel Charles	42.088	MR	Waals-Brabant	124,8	82,7
16	Dewael Patrick	41.544	Open VLD	Limburg	124,7	83,1
17	Laruelle Sabine	39.763	MR	Namen	120,5	80,7
18	De Croo Herman	48.930	Open VLD	Oost-Vlaanderen	118,7	69,8
19	Vanvelthoven Peter	40.348	SP.A-spirit	Limburg	117,4	77,0
20	Maingain Olivier	45.439	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	114,4	69,0
21	Landuyt Renaat	40.583	SP.A-spirit	West-Vlaanderen	112,0	71,4
22	Milquet Joëlle	33.043	CDH	Brussel-Halle-Vilvoorde	107,6	74,6
23	Somers Bart	41.974	Open VLD	Antwerpen	107,4	65,4
24	De Wever Bart	41.962	CD&V-N-VA	Antwerpen	96,7	54,8
25	Onkelinx Laurette	33.549	PS	Brussel-Halle-Vilvoorde	95,8	62,3
26	Janssens Patrick	37.626	SP.A-spirit	Antwerpen	95,6	58,0
27	Arens Josy	23.511	CDH	Luxemburg	94,9	71,4
28	Goutry Luc	39.684	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	93,8	54,1

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

29	Van Rompuy Herman	31.403	CD&V-N-VA	Brussel-Halle-Vilvoorde	93,2	61,8
30	Tobback Bruno	25.557	SPA-spirit	Leuven	91,8	66,2
31	Peeters Kris	39.754	CD&V-N-VA	Antwerpen	91,6	51,9
32	Wathelet Melchior	28.538	CDH	Luik	89,2	60,6
33	Devlies Carl	28.069	CD&V-N-VA	Leuven	86,9	58,8
34	Doomst Michel	28.415	CD&V-N-VA	Brussel-Halle-Vilvoorde	84,4	55,9
35	D'haeseleer Guy	32.983	Vlaams Belang	Oost-Vlaanderen	84,2	51,2
36	Muyllle Nathalie	35.067	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	82,9	47,8
37	Sauwens Johan	32.245	CD&V-N-VA	Limburg	82,7	50,4
38	Collard Philippe	20.558	MR	Luxemburg	81,8	61,2
39	Schoofs Bert	27.197	Vlaams Belang	Limburg	81,5	54,3
40	Eerdekens Claude	24.103	PS	Namen	79,7	55,6
41	Van der Auwera Liesbeth	29.620	CD&V-N-VA	Limburg	75,9	46,3
42	Fonck Catherine	25.685	CDH	Henegouwen	75,9	50,2
43	Leyman Peter	31.557	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	75,2	43,7
44	Flahaut André	16.968	PS	Waals-Brabant	74,8	57,8
45	Prévoit Maxime	18.244	CDH	Namen	73,0	54,8
46	Coeme Guy	29.126	PS	Luik	72,8	43,7
47	Deseyn Roel	30.309	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	71,6	41,3
48	Demotte Rudy	28.807	PS	Henegouwen	69,0	40,1
49	De Man Filip	21.313	Vlaams Belang	Brussel-Halle-Vilvoorde	68,9	47,6
50	Antoine André	13.149	CDH	Waals-Brabant	67,3	54,1
51	Simonet Marie-Dominique	21.482	CDH	Luik	67,1	45,7
52	Nollet Jean-Marc	20.362	ECOLO	Henegouwen	66,6	46,2
53	Van Broeckhoven Christine	26.194	SPA-spirit	Antwerpen	66,6	40,4
54	Picqué Charles	22.682	PS	Brussel-Halle-Vilvoorde	64,8	42,1
55	Detiège Maya	24.767	SPA-spirit	Antwerpen	62,9	38,2
56	Mathot Alain	24.574	PS	Luik	61,4	36,8
57	Kindermans Gerald	23.854	CD&V-N-VA	Limburg	61,2	37,3
58	Verherstraeten Servais	25.610	CD&V-N-VA	Antwerpen	59,0	33,4
59	Daems Rik	16.663	Open VLD	Leuven	58,9	42,2
60	Bellot François	19.150	MR	Namen	58,0	38,9
61	Verstrepren Jurgen	15.782	LDD	Antwerpen	57,6	41,8
62	Claes Hilde	19.686	SPA-spirit	Limburg	57,3	37,6
63	Genot Zoé	17.084	ECOLO	Brussel-Halle-Vilvoorde	56,2	39,1
64	Vautmans Hilde	18.664	Open VLD	Limburg	56,0	37,4
65	Bultinck Koen	19.344	Vlaams Belang	West-Vlaanderen	55,4	36,0
66	Galant Jacqueline	21.743	MR	Henegouwen	54,4	32,6
67	de Donnea François-Xavier	21.394	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	53,9	32,5
68	Vissers Linda	17.806	Vlaams Belang	Limburg	53,4	35,6
69	Dierick Leen	22.034	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	52,5	30,5
70	Peumans Jan	20.257	CD&V-N-VA	Limburg	51,9	31,7
71	Vercamer Stefaan	21.713	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	51,8	30,0
72	van der Maelen Dirk	19.511	SPA-spirit	Oost-Vlaanderen	51,6	32,1
73	De Permentier Corinne	20.205	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	50,9	30,7

74	Jeholet Pierre-Yves	20.046	MR	Luik	50,6	30,6
75	Perpète André	10.452	PS	Luxemburg	50,5	40,0
76	De Rammelaere Els	21.324	CD&V-N-VA	West-Vlaanderen	50,4	29,1
77	Smeyers Sarah	21.015	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	50,1	29,1
78	Clerfayt Bernard	19.813	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	49,9	30,1
79	Jamar Hervé	19.235	MR	Luik	48,6	29,3
80	Colen Alexandra	20.450	Vlaams Belang	Antwerpen	48,5	28,0
81	Reuter Florence	19.219	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	48,4	29,2
82	Arena Marie	20.187	PS	Henegouwen	48,3	28,1
83	Almaci Meyrem	14.628	Groen!	Antwerpen	48,3	33,7
84	De Block Maggie	14.486	Open VLD	Brussel-Halle-Vilvoorde	47,8	33,3
85	De Pad Guide	19.598	Open VLD	Oost-Vlaanderen	47,5	27,9
86	Uyttersprot Ilse	19.864	CD&V-N-VA	Oost-Vlaanderen	47,4	27,5
87	Gerkens Muriel	14.866	ECOLO	Luik	47,3	32,4
88	Bacquelaine Daniel	18.435	MR	Luik	46,5	28,1
89	Marghem Marie-Christine	18.479	MR	Henegouwen	46,2	27,7
90	Tommelein Bart	16.220	Open VLD	West-Vlaanderen	44,6	28,4
91	Partyka Katrien	14.360	CD&V-N-VA	Leuven	44,4	30,1
92	Van Noppen Flor	19.268	CD&V-N-VA	Antwerpen	44,4	25,2
93	Van Tittelboom- Van Cauter Carina	18.294	Open VLD	Oost-Vlaanderen	44,4	26,1
94	Beccq Sonja	14.655	CD&V-N-VA	Brussel-Halle-Vilvoorde	43,5	28,9
95	Salvi Véronique	14.647	CDH	Henegouwen	43,3	28,7
96	De Schampheleere Mia	18.783	CD&V-N-VA	Antwerpen	43,3	24,5
97	Verhaegen Mark	18.721	CD&V-N-VA	Antwerpen	43,2	24,4
98	De Bue Valérie	13.613	MR	Waals-Brabant	40,4	26,7
99	Cerexhe Benoît	12.331	CDH	Brussel-Halle-Vilvoorde	40,2	27,8
100	Versnick Geert	15.959	Open VLD	Oost-Vlaanderen	38,7	22,8
101	Van den Bergh Jef	16.749	CD&V-N-VA	Antwerpen	38,6	21,9
102	Crucke Jean-Luc	15.406	MR	Henegouwen	38,5	23,1
103	Tuybens Bruno	14.500	SP.A-spirit	Oost-Vlaanderen	38,4	23,9
104	Lahaye Batheu Sabine	13.908	Open VLD	West-Vlaanderen	38,3	24,3
105	Douifi Dalila	13.559	SP.A-spirit	West-Vlaanderen	37,4	23,8
106	Jadin Katrin	14.765	MR	Luik	37,3	22,5
107	Werbrouck Ulla	11.745	LDD	West-Vlaanderen	36,5	24,7
108	della Faille de Leverghem Katia	10.308	Open VLD	Leuven	36,4	26,1
109	Van den Eynde Francis	14.238	Vlaams Belang	Oost-Vlaanderen	36,3	22,1
110	Kitir Meryame	12.443	SP.A-spirit	Limburg	36,2	23,8
111	Moriau Patrick	14.908	PS	Henegouwen	35,7	20,8
112	Peeters Jan	13.966	SP.A-spirit	Antwerpen	35,5	21,5
113	Van Steenberge Gerda	13.895	Vlaams Belang	Oost-Vlaanderen	35,5	21,6
114	Valkeniers Bruno	14.897	Vlaams Belang	Antwerpen	35,3	20,4
115	Cocriamont Patrick	9.448	FN	Henegouwen	35,1	25,6
116	Goyvaerts Hagen	8.810	Vlaams Belang	Leuven	35,0	26,2
117	Avontroodt Yolande	13.517	Open VLD	Antwerpen	34,6	21,1
118	De Vriendt Wouter	8.233	Groen!	West-Vlaanderen	34,1	25,8

HET GEBRUIK VAN DE VOORKEURSTEM

119	Brotcorne Christian	11.330	CDH	Henegouwen	33,5	22,2
120	Gilkinet Georges	7.705	ECOLO	Namen	33,1	25,4
121	Dillen Marijke	13.814	Vlaams Belang	Antwerpen	32,8	18,9
122	Van Campenhout Ludo	12.802	Open VLD	Antwerpen	32,8	20,0
123	Bonte Hans	7.140	SPA-spirit	Brussel-Halle-Vilvoorde	31,9	24,7
124	Stevenheydens Bruno	12.440	Vlaams Belang	Oost-Vlaanderen	31,7	19,3
125	Lecomte Carine	7.877	MR	Luxemburg	31,3	23,5
126	Van der Straeten Tinne	4.898	Groen!	Brussel-Halle-Vilvoorde	30,9	26,0
127	De Maght Martine	7.832	LDD	Oost-Vlaanderen	28,5	20,7
128	Ducarme Denis	11.393	MR	Henegouwen	28,5	17,1
129	Dupont Christian	11.387	PS	Henegouwen	27,3	15,9
130	Van Hecke Stefaan	7.905	Groen!	Oost-Vlaanderen	27,0	19,1
131	Frédéric André	10.764	PS	Luik	26,9	16,1
132	Snoy et d'Oppuers Thérèse	5.635	ECOLO	Waals-Brabant	26,6	21,0
133	De Bont Rita	10.903	Vlaams Belang	Antwerpen	25,9	15,0
134	Mayeur Yvan	8.764	PS	Brussel-Halle-Vilvoorde	25,0	16,3
135	Ducarme Daniel	9.868	MR	Brussel-Halle-Vilvoorde	24,8	15,0
136	Musin Linda	9.851	PS	Luik	24,6	14,8
137	Mortelmans Jan	10.342	Vlaams Belang	Antwerpen	24,5	14,2
138	Bruyninckx-Vandenhoudt Agnes	8.387	Vlaams Belang	West-Vlaanderen	24,0	15,6
139	Thiébaud Eric	9.965	PS	Henegouwen	23,9	13,9
140	Declercq-Robert Maryse	6.993	PS	Namen	23,1	16,1
141	Flahaux Jean-Jacques	9.156	MR	Henegouwen	22,9	13,7
142	Lambert Marie-Claire	9.096	PS	Luik	22,7	13,6
143	Henry Philippe	7.106	ECOLO	Luik	22,6	15,5
144	Burgeon Colette	9.105	PS	Henegouwen	21,8	12,7
145	Schiltz Willem-Frederik	7.766	Open VLD	Antwerpen	19,9	12,1
146	Van Linter Greet	5.630	Vlaams Belang	Brussel-Halle-Vilvoorde	18,2	12,6
147	Van Biesen Luk	4.827	Open VLD	Brussel-Halle-Vilvoorde	15,9	11,1
148	Boulet Juliette	4.843	ECOLO	Henegouwen	15,8	11,0
149	Lahssaini Fouad	4.555	ECOLO	Brussel-Halle-Vilvoorde	15,0	10,4
150	Vijnck Dirk	2.012	LDD	Leuven	14,8	12,8

SENAAT

Naam	Vks	Partij	kiescollege	2500	
1	Leterme Yves	796.521	CD&V-N-VA	N	380,48
2	Verhofstadt Guy	493.355	Open VLD	N	257,36
3	Vande Lanotte Johan	306.949	SPA-spirit	N	168,91
4	Michel Louis	232.328	MR	F	121,41
5	Vanhecke Frank	219.218	Vlaams Belang	N	115,51
6	Lizin Anne-Marie	148.927	PS	F	81,51
7	Delvaux Anne	115.729	CDH	F	75,90
8	De Decker Armand	145.198	MR	F	75,88
9	Delpérée Francis	109.399	CDH	F	71,75

10	Durant Isabelle	108.105	ECOLO	F	71,29
11	Dewinter Filip	128.821	Vlaams Belang	N	67,88
12	Van Parys Tony	133.801	CD&V-N-VA	N	63,91
13	Dua Vera	73.226	Groen!	N	59,66
14	Van dermeersch Anke	103.993	Vlaams Belang	N	54,80
15	Schouppe Etienne	95.068	CD&V-N-VA	N	45,41
16	Moureaux Philippe	82.821	PS	F	45,33
17	Destexhe Alain	79.813	MR	F	41,71
18	Tindemans Elke	81.015	CD&V-N-VA	N	38,70
19	Vandenberghe Hugo	78.316	CD&V-N-VA	N	37,41
20	Lanjri Nahima	76.457	CD&V-N-VA	N	36,52
21	De Gucht Jean-Jacques	66.942	Open VLD	N	34,92
22	Coveliers Hugo	66.191	Vlaams Belang	N	34,88
23	Brepeels Fieda	69.930	CD&V-N-VA	N	33,40
24	Anciaux Bert	60.349	SPA-spirit	N	33,21
25	Verwilghen Marc	62.443	Open VLD	N	32,57
26	Busquin Philippe	59.284	PS	F	32,45
27	Delacroix Michel	29.756	FN	F	31,68
28	Vankrunkelsven Patrick	55.691	Open VLD	N	29,05
29	Temmerman Marleen	52.527	SPA-spirit	N	28,91
30	Fournaux Richard	54.318	MR	F	28,39
31	Courtois Alain	51.615	MR	F	26,97
32	Beke Wouter	54.251	CD&V-N-VA	N	25,91
33	Ide Louis	53.592	CD&V-N-VA	N	25,60
34	Tilmans Dominique	45.047	MR	F	23,54
35	Mahoux Philippe	42.675	PS	F	23,36
36	Lijnen Nele	42.625	Open VLD	N	22,24
37	Van Ermen Lieve	25.462	LDD	N	21,55
38	Daras José	28.450	ECOLO	F	18,76
39	Lambert Geert	31.922	SPA-spirit	N	17,57
40	Ceder Jurgen	32.567	Vlaams Belang	N	17,16